

Naso's Plejaden V

Naso's Plejaden

V

het O.V.I.D.I.U.S. Project

Stefan van den Broeck

Auteur: Stefan van den Broeck
Coverontwerp: Felix van den Broeck
ISBN: 9789465318219
© Stefan van den Broeck 2025
Uitgegeven via Brave New Books

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stefan van den Broeck, Jules van Biesbroeckstraat 7, 9050 Gentbrugge

Wat voorafging...

Student Isidoor François, op zoek naar informatie voor zijn thesis over de dichter Ovidius, komt via J. L. Borges in contact met onderzoekster Elsbeth Gerrol-Werge, die met haar uitvinding, de Funesian Alephoid Neuronal Time Access Sound and Image Engine, zijn bewustzijn laat versmelten met dat van de Romeinse Isispriester Isidorus om informatie in te winnen over zijn studieobject. Isis draagt Isidorus op Ovidius' leven, dat voor de goden essentiële informatie bevat, op te tekenen.

*Kort na de dood van Ovidius' vader voert Isidorus een eerste gesprek met **Statulia**, Ovidius' moeder, die verslag uitbrengt van een betere tijd in haar thuisstad Sulmo en de kinderjaren van haar zonen tot ze in 30 v. Chr. onder de hoede van de aristocraat Marcus Valerius Messalla Corvinus naar Roma trekken voor verdere opleiding (**Naso's Plejaden I**). **Pupilla**, Ovidius' eerste vrouw, zoekt verlossing van haar pijnlijke verleden en geeft haar dagboek in bewaring bij Isidorus met het relaas over het leven van Ovidius en zijn naasten tussen 30 en 15 v. Chr.: hun huwelijk – ze was eerst met zijn broer verloofd – hun scheiding, de dood van zijn broer, zijn ambtelijke carrière en opgang als dichter mede dankzij Messalla, haar korte tweede en derde huwelijk, hoop op hereniging met Ovidius en zijn tweede huwelijk met **Claudia**, die sterft in het kraambed (**Naso's Plejaden II**).*

*Van **Cypassis**, Ovidius' slavin/minnares, verneemt Isidorus hoe hij in de Heroidum Epistulae het trauma van zijn vrouws dood verwerkte, en uit nooit verstuurd brieven van **Ovidia**, de dichters dochter, in het ongewisse over haar moeders lot, leert hij over haar moeilijke relatie met haar vader, haar huwelijk op twaalf jaar met Marcus Juventius Laterensis en de geboorte van haar eerste dochter, de *Ars Amatoria*, het schandaal van Augustus' dochter Julia en de dood van Ovidius' vader en haar echtgenoot in 1 v. Chr. (**Naso's Plejaden III**). 'Vertijd' naar 18 n. Chr. kort na de dood van Ovidius, leert Isidorus uit de uitleg die diens stiefdochter **Nerulla** verschaft bij haar poëtische apologie voor de dichter hoe zijn derde huwelijk, de omgang met zijn stiefdochter, de toestand in Augustus' gezin en in Rome, Ovidia's tweede huwelijk en dochter, de dood van Messalla, de verbanning van Augustus' kleindochter en van Ovidius zelf in de *Metamorphoses* en *Fasti* zijn verwerkt. (**Naso's Plejaden IV**) Ondertussen blijkt dat Elsbeth Gerrol-Werge in contact staat met Orbis Tertius, een schimmige organisatie onder voorzitterschap van Borges, die op mysterieuze wijze de wereld wil veranderen. Rhona speelt een sleutelrol in het wekken van Isidoor en het verwezenlijken van hun doel.*

BOEK 6

Licina

Ik weet niet meer precies in welke context ze Prometheus aanhaalt. Wel dat ze eraan toevoegt dat het, meer nog dan zijn ketenen, de hoop was die hem belette een einde te maken aan zijn lijden. En dat hoop dus soms de grootste straf voor de falende mens is.

(Guido van Heulendonk)

*Kijk, hoewel ik mijn vaderland mis en jullie en thuis,
en geroofd is wat me afgenomen kon worden,
heb ik gezelschap aan mijn talent en geniet ervan;
daarover kan Caesar geen enkel recht laten gelden.*

(Ovidius Tristia III, 7, 47-48)

Dagboek van Rhona - Dag 5

Ik ben er klaar voor. Ik kijk er zelfs naar uit. Het is als een droom! Alsof ik in een van Zijn verhalen zit. Van mij hangt het lot van de wereld af: ik bepaal of hij verder blijft aanmoderen zoals vandaag of met nieuwe ideeën wordt bevrucht! En in Tlön is een dergelijke metafoor blijkbaar letterlijk te nemen. Het moederschap was geen deel van mijn plannen toen ik dit jaar aan mijn thesis over Borges begon, zelfs niet toen ik in de bibliotheek op Isidoor stuitte en meteen wist dat dit de andere helft van mijn wezen was, en Elsbeth verzekert me dat ze goed voor het kind zal zorgen als ik er tegenop zie het groot te brengen, maar de drang om het te houden, ervan te houden en het zelf op te voeden is zo groot als het verlangen om straks Isidoor weer tot leven te neuken. Elsbeth zegt dat ze niet weet of Isidoor zich bewust zal zijn van onze vereniging, ze weet alleen dat zijn lul ook zonder dat bewustzijn zijn ding zal doen. Ze zegt dat het ook aan mij is om te beslissen of ik Isidoor van het bestaan van Orbis Tertius en zijn kind wil vertellen. Het genootschap zal zich aanpassen aan wat ik wil.

Ik ga ervan uit dat als ik besluit mijn verdere leven – of toch het begin ervan – met Isidoor te delen, dit niet onze enige neukbeurt zal blijven. Als hij zich niets herinnert van wat er staat te gebeuren, hoeft hij niet te weten waar en wanneer hij me precies heeft bezwangerd. Hij hoeft niets te weten over Orbis Tertius en het O.V.I.D.I.U.S.-project. Gezien zijn eerdere scepsis tegenover Elsbeths apparaat, is het misschien beter het hem niet te vertellen. Anderzijds, als wat hij nu allemaal meemaakt geen gelovige van hem maakt...

Het valt natuurlijk niet uit te sluiten dat hij het nog steeds niet vertrouwt, dat hij denkt dat Elsbeth een soort droom of hallucinatie heeft geïnduceerd. En zelfs als hij mij gelooft, alles gelooft, en aanvaardt dat dankzij zijn kind de wereld nooit meer dezelfde zal zijn, zal hij zich misschien misbruikt voelen. Hij wou meer over Ovidius te weten komen, niet de wereld

veranderen. Misschien is het veiliger hem gewoon niets te vertellen. Als hij wakker is, laat ik hem gewoon eindelijk met me doen waar hij al de hele tijd naar verlangt. Ik zie dan wel of hij me ook wil met een kind.

Nog een, maximum twee dagen, zegt Borges.

ISIDORI SACERDOTIS

MEMORABILIA¹

Sive arcana creationis in vita Nasonis poetae latentia
Liber quintus

Praefatio

Licina, de derde vrouw van de dichter Publius Ovidius Naso, leek – zo had ik afgeleid uit mijn gesprek met haar dochter Nerulla – de beste, zij het niet perfecte, bron voor de laatste jaren van zijn leven en de voltooiing van mijn goddelijke opdracht. Maar ze had haar dochter – hoewel die de mogelijkheid had geoppend – niet vergezeld bij haar laatste bezoek aan mij. De onrust die dat teweegbracht duurde echter maar kort. De volgende dag – het bleek de **Kalendae** van Maius te zijn (*1 mei*) – kwam een novice me melden dat de weduwe van de dichter Ovidius naar me vroeg.

Ik vond haar bij het nog smeulende altaar. Een andere novice stond al klaar om de asresten te verwijderen. Licinia was een Ingewijde van de eerste Rang en droeg niets onder het ceremoniële diafane gewaad. Met kunstig gedrapeerde plooien van haar **stola** verborg ze de delen van haar lichaam die gesprekspartners zouden kunnen afleiden.

‘Je wou mij spreken, Ingewijde Licinia?’ vroeg ik.

‘Isidorus,’ zei ze kortaf.

‘Is er iets dat je stoort?’

‘Ik ben nooit eerder door een dienaar van de godin voorgelegen. Ik vind het zelfs zo ondenkbaar dat ik geneigd ben te

¹ In het Latijn spreekt men elke **c** uit als **k**, (**C**icero = **K**ikero) **v** als een **w**, (**L**ivia = **L**iwia) **u** als **oe** (**L**ucius = **L**oekioes), **y** als **u** (**H**yginius = **H**uginoes), **ie** als **aparte klinkers** (**cli**ens = **cli**ëns), **ae** als **aai** (**C**aesar = **K**aaisar), **oe** als **oi** (**P**hoebus = **F**oiboës). Een **s** wordt **nooit** uitgesproken als **z**, **z** wordt uitgesproken als **dz** (**Z**eno = **D**zeno), **qu** als **kw**. En **i** **vooraan in het woord, gevolgd door een klinker** is een **j** (= **J**anuarius = **J**anuarius: voor het gemak van de lezer is deze begin -i in dit boek altijd als j geschreven).

denken dat je een bedrieger bent,' zei ze op een toon die op geen enkele wijze de aandacht van omstaanders kon trekken.

Ik vroeg wat ik had gedaan om zoveel argwaan te wekken.

'Je bewering dat je in opdracht van Ovidia, Cassius Severus en Sextus Pompeius informatie verzamelt voor een apologie van mijn man.'

Het verhaal dat ik had gebruikt om Nerulla ertoe te brengen mij over haar stiefvader te vertellen.

'Toen ik met Pompeius sprak en hem bedankte voor de inspanningen die hij voor de eer van mijn man wil leveren, wist hij duidelijk niet wat ik bedoelde. Ik vertelde hem jouw verhaal, maar hij ontkende alles. Hij heeft zelfs nog nooit van jou gehoord. Ik weet dus dat de ondervraging van mijn dochter niet diende om de eer van mijn overleden echtgenoot te herstellen. En als je hem niet wilt helpen, doet mij dit vrezen dat je hem en ons verder wilt schaden, en dat je voorkomen als priester van de godin bedoeld is om ons te misleiden en informatie te vergaren en tegen ons te gebruiken. Is de dood van mijn man niet genoeg voor je opdrachtgever? Kom er dan nooit een einde aan zijn wrok?'

Ik overwoog even mijn eerdere leugen achter nog meer leugens te verbergen, maar besloot dat, indien iemand de waarheid mocht vernemen, dan wel een Ingewijde in de mysteriën van Isis, ook al had ze dan enkel de eerste initiatie doorlopen.

Ik verzekerde haar dat ik er niet op uit was haar of haar familie verdere schade toe te brengen. Ik wist ook niet voor welke opdrachtgever ik volgens haar werkte. Mijn daden waren het gevolg van een opdracht van het Hemelse koppel, die mijn eerdere leugen onvermijdelijk had gemaakt. Aangezien we elkaar laatst hadden gesproken op de bijeenkomst in de tempel van Hercules en de Muzen in het bijzijn van ettelijke oningewijden, en aangezien haar dochters initiatie nog niet was voltooid, beschouwde ik mijn bedrog als mijn plicht. Maar aan een Ingewijde zoals zij, was ik bereid mijn ware opdracht te onthullen, hoewel ik niet wist of dit welbepaalde mysterie aan geïnitieerden van haar rang mocht worden geopenbaard. Ik bad tot de godin eventuele heiligschennis te

voorkomen door me desgevallend onmiddellijk van mijn stem te beroven.

Ik vertelde haar kort het verhaal over mijn droom en de opdracht van Isis en Osiris het levensverhaal van haar man zo minutieus mogelijk op te tekenen, omdat het hen in staat zou stellen hun weldaden ter wereld te brengen. Ik bekende haar dat ik eerder ook met andere vrouwen uit zijn leven had gesproken, en dat ik na wat ik tot nu toe had vernomen niet het minste idee had hoe het leven van haar man - ondanks zijn op een berucht gedicht gebaseerde reputatie van expert in de liefde - de goden kon helpen, maar dat de interpretatie van wat ik verzamelde niet aan mij maar aan het Hemelse Koppel toekwam.

Licina bewees de volstrekte oprechtheid van haar devotie. Ze leek zelfs een zekere trots te ontleen aan de interesse van de goden voor het leven van haar man, dat ook deels het hare was. Nederig en enthousiast tegelijk vroeg ze hoe ze mij van dienst kon zijn.

‘Wat nog ontbreekt aan mijn onderzoek zijn de jaren die hij in ballingschap heeft doorgebracht. Maar ik weet niet in hoeverre u daarvan op de hoogte bent, aangezien ik heb begrepen dat u hem niet naar Tomis bent gevolgd,’ zei ik.

Ze legde uit dat zolang Augustus nog leefde, de dichter de hoop was blijven koesteren dat zij, door haar omgang met Marcia en Fabius, een nicht en een vriend van de Princeps, en eerder met Augustus’ tante Atia, enige invloed kon uitoefenen. Bovendien waren haar vader en haar halfbroer beiden lid geweest van de **Vijftien Mannen** bevoegd voor Religieuze Plechtigheden, een priestercollege waar ook de Princeps zelf toe behoorde, en was haar oom Marcus Titius voor zijn dood een trouw aanhanger van Augustus. Via Atia had ze zelfs enkele keren Augustus’ vrouw Livia ontmoet. Verder vond haar man het veiliger dat er iemand in Roma was om hun bezittingen te bewaken, een niet onterechte zorg, zoals snel zou blijken.

‘Hebt u dan nooit een beroep gedaan op de huidige Princeps? Van uw dochter heb ik vernomen dat uw man hem als een vriend beschouwde.’

‘Publius heeft me uitdrukkelijk gezegd dat ik van Tiberius niets moest verwachten.’

‘Nerulla kon of wou me niets vertellen over de echte reden voor zijn verbanning. Blijkbaar werd hem verweten dat hij iets had gezien?’

‘We hebben nooit begrepen waarom dat een reden tot verbanning kon zijn, al was wat hij had gezien wel... delicaat.’

‘Lucius Aemilius Paullus in de villa van zijn vrouw, heb ik begrepen. Na diens verbanning.’

‘Toen hij dat uiteindelijk aan Fabius vertelde, scheen die opgelucht. Maar blijkbaar werd hem verweten dat hij het niet eerder had verteld. Waarom dat van zoveel belang was heb ik nooit uit hem gekregen. Soms denk ik dat hij het zelf nooit heeft geweten.’

De vaagheid van haar antwoord leek mijn angst te bevestigen, dat door hun jarenlange scheiding haar kennis van haar mans leven vrij oppervlakkig was en niet zou volstaan om mijn opdracht van de goden naar behoren te volbrengen, maar ze stelde me gerust. Haar man schreef niet alleen poëtische brieven tijdens zijn ballingschap, maar ook gewone, en niet alleen aan haar, ook aan zijn vrienden. Ze kon me – naar eigen zeggen – veel werk besparen door me haar eigen brieven te bezorgen, zowel die aan haar man toen hij nog leefde, als die aan zijn dochter, die ze de voorbije maanden had geschreven – een voor elk jaar van zijn ballingschap – maar nog niet had durven versturen. Uit de eerste verzameling – geschreven in een code die ze me kort uitlegde – zou ik vernemen wat er in Roma was gebeurd tijdens haar mans ballingschap, uit de andere zijn nieuws uit Tomis. Zijn originele brieven kon ze me niet bezorgen, aangezien hij ondanks de code waarin hij ze zelf had geschreven aan het begin van elk brief had aangedrongen hem na lectuur te verbranden, zodat de inhoud niet tegen hem en anderen kon worden gebruikt. Hij

stuurde ze ook nooit onder zijn eigen naam, maar ondertekende met Simo² en gebruikte niet zijn eigen zegel, maar dat van zijn sinds lang overleden broer, dat niemand in Roma nog kende. Zo wou hij zijn vrienden beschermen. Maar Licinia had, voor ze te verbranden, altijd aantekeningen gemaakt van de voornaamste punten en hun vrienden hadden wat haar man hun schreef niet voor haar verborgen gehouden: tenminste niet helemaal. In haar brieven aan Ovidia had ze delicate details niet weggelaten, omdat zij wist dat haar stiefdochter dergelijke terughoudendheid als bedrog zou beschouwen. Ze hoopte alleen dat de waardering voor haar openhartigheid de ergernis over sommige van deze details zou temperen. Want al was vergevingsgezindheid nooit Ovidia's grootste deugd geweest, toch was ze van plan haar de brieven te bezorgen zodra ik er klaar mee was. Ik mocht haar plotselinge bekommernis om haar vaders reputatie dan verzonnen hebben, misschien was het niet zinloos een nieuwe poging tot verzoening te wagen. Licinia kon zich niet voorstellen dat haar man zijn dochter een volledig verslag van zijn leven in ballingschap had bezorgd.

Ik bedankte haar voor haar devotie en behulpzaamheid en toen ze de tempel verliet bedankte ik de godin dat ze me deze maal had toegestaan mijn doel door middel van de waarheid te bereiken. Later die avond bezorgde een man me een eerste stapel papyrusbladen. Enkele dagen later bracht hij me de rest van Licinia's brieven.

² Een wrange grap. Het werkwoord *simare* en de bijhorende naam *Simo*, bekend uit komedies, verwijst naar het platdrukken van de neus, een allusie op Ovidius cognomen *Naso* (= 'met de grote neus').

Liciniaepistularum ad familiares liber primus

I. Epistulae primae ad Ovidiam privignam prima pars

Licina Ovidii groet Ovidia Cornelii.

Na de begrafenis van je vader hebben onze respectieve plichten me van de gelegenheid beroofd om lang met jou over hem te spreken. Ik weet dat er tussen jullie meer genegenheid heeft bestaan dan jullie beiden ooit hebben laten blijken, maar dat schroom en koppigheid jullie van elkaar hebben vervreemd en dat wat hij je vanuit Tomis heeft geschreven, wellicht vager was dan jij had gewild. Ik wil daarom de laatste jaren van je vaders leven zo gedetailleerd mogelijk voor je beschrijven, zodat hij voor jouw rechtbank kan verschijnen. Ik kan alleen hopen op een vonnis dat onze familie – levend en dood – dicht bij elkaar brengt. Dit verslag berust grotendeels op de brieven die ik en zijn vrienden van hem ontvingen. Over zijn gemoedstoestand was hij niet altijd even oprecht, een tekortkoming die ik toen vaak luidop heb betreurd en die voor veel onnodige angst heeft gezorgd. Zijn oude leraar Hyginus herinnerde me eraan, dat je vaders eerste vorm van expressie zijn poëzie was en dat zijn emoties dus tenminste deels konden worden afgeleid uit de letterlijke en verborgen inhoud van zijn gedichten. Daarom zal ik hier ook schrijven wat ik er met de hulp van zijn erudiete vrienden uit heb geleerd. Ik weet dat Nerulla ze je heeft gestuurd, maar ik voeg ze hier nogmaals bij, de gedichten die pas na zijn dood gepubliceerd werden inclusief.

Je was, zoals hij in een van zijn eerste gedichten schreef, in Libya – meer bepaald Cyrenaica – toen het bericht van zijn verbanning kwam. Als je ze hebt gelezen, ken je zijn eigen versie van zijn laatste dagen in Roma (*Tristia* I, 3). Dat was in het begin van December onder de suffecti Lucius Apronius en Aulus Vibius Habitus (8 n. Chr.). Het klopt wat hij schrijft, dat slechts enkele van zijn vrienden de moed opbrachten zijn drempel te overschrijden: Brutus, natuurlijk, maar verder alleen Celsus en Carus, niet meteen de mensen die men zou verwachten. Graecinus en Rufinus vochten in Opper-Illyricum, maar waar waren mijn ooms Titius en Macer? En Sabinus, Hyginus, Tuticanus, Cassius Severus en je schoonbroer Cornelius Severus? Op de laatste dag kwam Atticus. Hoewel laat, toonde hij daarmee niet alleen trouw maar ook moed; als vriend van Tiberius had

hij veel meer te verliezen dan de anderen. Tiberius had je vader ooit een ‘vriend’ genoemd maar geen wenkbrauw verroert om hem te redden. De reden daarvoor zou pas later duidelijk worden.

Hij was in die dagen volstrekt stuurloos. Ik probeerde daarom zo nuchter mogelijk te blijven en alles voor ons vertrek te regelen. Ik koos de slaven en slavinnen uit die ons zouden vergezellen en besprak met Brutus het verloop van de reis. De tweede dag was je vader zo in paniek dat hij met zelfmoord dreigde. Hij gooide ettelijke bladen van zijn *Metamorphoses* in de haard van de **Lares***, tot Brutus hem tegenhield. Gelukkig hadden een paar van zijn vrienden al kopieën gemaakt. Celsus praatte hem de zelfmoord uit het hoofd, voor zover dat echt nodig was (hij kon behoorlijk dramatisch doen in tijden van crisis, maar gaf dan zelden blijk van veel daadkracht). Carus bleef daarna hele dagen bij hem, probeerde hem op te beuren en deed hem eten en drinken.

Het was Brutus’ schuld dat ik in Roma moest blijven. Hij dacht – hoopte - dat ik Marcia misschien kon overtuigen Fabius onder druk te zetten om bij de Princeps voor je vader te pleiten, en ook zelf via Livia invloed uit te oefenen. Ik weet niet of je vader echt vertrouwen had in mijn invloed of een excuus aangreep om mij tegen mijn zin zijn leed te besparen, hij nam het idee in ieder geval gretig over.

Ik protesteerde heftig. Welke invloed kon ik hebben? Ik was de dochter van de zuster van de echtgenoot van de zuster van Fabius. Zelfs al had ik dan vele jaren in zijn huis gewoond, ik kon maar met veel moeite een verwante worden genoemd. Maar je vader bleef onverbiddelijk. Er moest bovendien iemand het huis en de villa bewaken. Ik zei dat we voldoende bekwame slaven hadden en dat mijn ooms bereid waren een oogje in het zeil te houden, maar de onverwachte verbanning en de afwezigheid van zovele vrienden had zijn vertrouwen in anderen zwaar aangetast. En ook al hoopte iedereen dat hij snel zou mogen terugkeren, wat als dat niet zo was en we jaren weg zouden zijn uit Roma? Een reden te meer om hem te volgen, vond ik. Ik miste liever Roma bij hem dan hem in Roma. En ik zou een troost zijn in zijn ballingsoord. Hij zei dat juist het besef dat ik en Nerulla veilig in Roma waren hem het meest zou troosten en dat ik mijn huwelijksrouw best kon tonen door te proberen zijn leed

* **Vetgedrukte woorden** worden toegelicht in de verklarende woordenlijst in de appendices achteraan. Namen, indien van belang, vindt men in de lijst van namen.

te verlichten in plaats van het met hem te delen. Hij was zo aan Roma verknocht dat hij zich niet kon voorstellen dat wij het voor lange tijd zouden willen verlaten, ook al bezwoer Nerulla hem dat ze niets liever wou. Hij bedankte haar voor haar trouw, maar noemde die misplaatst.

‘Je begrijpt het niet,’ zei Hyginus enkele weken later toen ik er met hem over sprak, maar hij gaf geen verdere uitleg.

Uiteindelijk werd besloten dat Tibulus met hem zou meegaan, samen met zijn lijfwachten Ajax en Milo. Ze hadden er zelf om gevraagd en toonden daardoor meer trouw en genegenheid dan de meesten van zijn zogenaamde vrienden. Carus en Brutus zouden hen tot in Brundisium vergezellen.

We hadden geen haast: niet alleen keek je vader helemaal niet uit naar de reis of de bestemming, hij had ook niet de tijd gehad om zijn zaken te regelen. Het bevel om voor het eind van December Italia te verlaten werd dus vertaald als ‘Roma verlaten en aanstalten maken om Italia te verlaten’. We reisden aanvankelijk maar tot Sulmo, waar ook zaken te regelen en herschikken waren. Gelukkig was het een milde winter en verliep de reis zonder problemen. Nerulla en ik waren toen nog bij hem – de meelijwekkende scène in zijn gedicht waarbij ik smee om te mogen meegaan en uiteindelijk flauwval als hij vertrekt moet je dus als een poëtische samenvatting en overdrijving beschouwen. Ook de rest van de afscheidsscène in het gedicht heeft zich grotendeels in Sulmo afgespeeld.

Sulmo was voor de meesten blijkbaar nog niet ver genoeg om de moed te vinden je vader op te zoeken. We kregen er wel bezoek van een bode van de jongste zoon van Messalla, Cotta Maximus (zoals hij heet sinds de adoptie door zijn oom Cotta, die jij beter kent als Ponticus). Hij liet weten dat hij je vader later zou spreken in Brundisium.

In Sulmo kwam de hele familie hem bezoeken, medelijden betuigen en de Princeps vervloeken – zij het enkel binnenshuis. Mentor, die na zijn vrijlating de villa Ovidia in Sulmo was blijven beheren, zei dat hij je vader tot in Griekenland zou vergezellen. Hij werd te oud - Episcopus en Apologista hadden het eigenlijke beheer al lang van hem overgenomen – en hij wou terugkeren naar zijn geboorteland. Dat bleek – het tekent Mentor dat we dat toen pas voor het eerst vernamen - Ephesus te zijn. Je vader was zichtbaar opgelucht door het vooruitzicht dat de oude man hem zou vergezellen. Het toezicht over de villa werd overgedragen aan Gaius Ovidius Ventrío.

Mijn laatste nacht samen met je vader beleefde ik dus in ons bed in Sulmo. Ook die nacht werd zijn passie eerder getemperd dan aangewakkerd door het besef dat het onze laatste keer zou zijn, maar hij staat om een andere reden in mijn geheugen gegrift. Voor het eerst vertelde hij me wat er was gebeurd nadat hij door Augustus was ontboden.

Er waren drie mensen aanwezig in het privévertrek waar hij tot zijn verbazing naartoe was geleid: Augustus, Sallustius en Tiberius. Augustus zag er oud en zwak uit, en zat ineengezakt op een curulische zetel, ongeschoren, met zijn vuist voor zijn mond en een duistere blik in zijn ogen, ook al keek hij je vader niet rechtstreeks aan. Sallustius stond links achter de Princeps en Tiberius zat in een donkere hoek van het vertrek, tegelijk aan- en afwezig. Sallustius liet je vader na afloop ook verstaan dat hij Tiberius, die werd verondersteld in Illyricum te zijn, ‘niet had gezien’. Er werd geen drank en geen voedsel geserveerd. Niemand anders betrad het vertrek tijdens het onderhoud. Alleen nieuwsgierigheid belette dat angst omsloeg in paniek.

Sallustius vroeg je vader verslag uit te brengen over een bezoek dat hij had gebracht aan Julia Paulli in haar villa te Baiae.

Doordat de vraag van hem kwam slaagde je vader erin – zo vertelde hij – om ‘als een Ridder met publiek paard aan een nieuweling in de Orde’ uit te leggen dat hij er was op uitnodiging en dat ook Fabius Maximus, Scribonia en Sextus Pompeius er aanwezig waren.

‘En Decimus Silanus,’ vulde Sallustius aan.

‘Inderdaad,’ bevestigde je vader.

‘De minnaar van Julia,’ zei Sallustius met een verontschuldigende blik in de richting van de Princeps.

‘Zo wordt beweerd. Op de dag zelf heb ik geen ongepast gedrag vastgesteld.’

‘En wat met uw eigen gedrag, Publius Ovidius? U was geïnviteerd,’ zei u.’

‘Mij werd gevraagd iets voor te lezen.’

‘En wat hebt u precies voorgelezen?’

‘Een fragment uit nieuw werk.’

‘Het zeer droeve verhaal van Pyramus en Thisbe.’

‘U bent goed op de hoogte.’

‘Vond u dat een gepaste passage voor de avond?’

‘Twee jongelui die de wensen van hun ouders negeren en daaraan ten onder gaan? Het leek me een nuttige boodschap.’

‘In het verleden hebt u minder aandacht besteed aan het nut van uw werk,’ merkte Sallustius op. ‘Onze bronnen vertellen ons dat uw gastvrouw erg in de ban was van uw losbandige gedicht.’

‘Ik heb het nochtans niet voor haar geschreven. Ben ik verantwoordelijk als lezers mijn waarschuwingen in de wind slaan?’

Sallustius ging hier niet verder op in en zei:

‘U leek daarnet niet overtuigd van de aanklacht tegen Silanus.’

‘Ik kan alleen zeggen dat ik geen enkel teken heb gezien van wat hem wordt aangewreven.’

‘Geen enkel, Publius Ovidius? En de toestand van mijn kleindochter dan?’ zei de Princeps plotseling met een krakende stem.

‘Met respect, Augustus Caesar. Ik kende niet het exacte tijdstip van haar mans vlucht noch het stadium van haar zwangerschap,’ antwoordde je vader met neergeslagen ogen.

‘Over haar man gesproken: u bent zeker dat u ons alles hebt verteld?’ drong Sallustius aan.

Na even aarzelen gaf je vader toe dat hij in een venster even Julia’s verbannen echtgenoot dacht op te merken. Hij had dat al aan Cotta Maximus toegegeven en ging ervan uit dat Sallustius het van hem wist.

‘En je vond het niet nodig dat te melden?’ barstte Augustus uit. ‘Een verrader breekt de voorwaarden van zijn ballingschap en jij waarschuwt de autoriteiten niet!?’

Je vader was verrast door de felheid van de uitbarsting. Het duurde even voor hij kon antwoorden:

‘Vergeef me, Augustus Caesar, maar ik was niet zeker van wat ik had gezien. Ik wou niemand onterecht beschuldigen.’

‘Je had het moeten melden: als je je had vergist was dat wel gebleken uit het onderzoek,’ zei Sallustius. ‘Lucius Aemilius Paullus is een voortvluchtige, veroordeeld voor hoogverraad, besepte je dan niet wat het betekent als zo iemand de voorwaarden van een **interdictio aquae et ignis** overtreedt?’

‘Ik beken dat ik er niet bij heb stilgestaan. Maar ik was niet zeker en het leek me zo onwaarschijnlijk dat ik hem werkelijk had gezien.’

Sallustius liet even een stilte vallen.

‘En je hebt verder niets te melden? Je hebt met niemand anders gesproken, niemand anders gezien? Er waren geen incidenten?’

Je vader zei dat Julia zich boos had gemaakt op haar dwergslaaf toen hij met wijn morste en hem met een haarspeld had gestoken.

‘Het was totaal irrelevant, maar ik wou Sallustius niet de kans geven me te verwijten dat ik zaken achterhiel: het was duidelijk dat hij alles over dat banket al wist,’ legde hij me uit.

Opnieuw liet Sallustius een lange stilte vallen. Hij ging naar de Princeps toe en fluisterde hem iets toe. Augustus knikte en Sallustius richtte zich weer tot je vader.

‘Bedankt voor je komst, Publius Ovidius,’ zei hij en klapte in zijn handen, waarna twee praetoriaanse wachters verschenen en je vader naar buiten begeleidden.

Het decreet over zijn **relegatio** kwam pas enkele dagen later, net toen we begonnen te hopen dat alles vergeven was.

Toen het decreet al enkele dagen oud was, kreeg hij in het huis op de Palatinus bezoek van Ostorius Scapula, de **praefectus** van de praetoriaanse wacht. Op het moment zelf had hij me niet verteld wat de man te melden had. Ostorius had gezegd dat hij voor de Kalendae van Januarius (*1 januari*) Italia moest verlaten. Hij voegde eraan toe dat er weinig hoop was dat hij nog zou mogen terugkeren, zeker niet als iemand ooit zou te weten komen wie hij die dag in Baiae had gezien.

Die avond in bed merkte je vader op:

‘Als Sallustius er niet over was begonnen, zou ik het hele voorval al vergeten zijn en had ik er nooit meer over gesproken.’

Neen, ik ben niet flauwgevallен toen hij de volgende morgen echt vertrok, zoals hij schreef, maar ik heb wel nog een laatste keer geprobeerd hem ervan te overtuigen me mee te nemen, desnoods wou ik Nerulla achterlaten bij oom Rufus, maar hij bleef onvermurwbaar. Het afscheid de volgende morgen ging met veel tranen gepaard en ik prees me gelukkig dat zijn ouders dat droeve moment niet moesten meemaken.

Je vader nam ook Cypassis mee. Ze liet niet blijken wat ze daarvan vond, toch niet in mijn bijzijn. Ik maakte geen bezwaar. Ze had hem al eerder door een moeilijke periode geholpen en je grootmoeder jarenlang in vele opzichten gediend. Ze zou dus een waardevolle hulp zijn in zijn nieuwe huis. Het is ook beter dat een man zijn noden in eigen huis bevredigt. En Cypassis werd dat jaar vijftig.³

³ De reden voor deze mededeling is niet helemaal duidelijk. Bedoelt Licinia dat Cypassis hem door haar ervaring zeker tevreden zal stellen of dat er door

Wat er in Brundisium is gebeurd heb ik vernomen uit een brief die hij me stuurde nog voor hij Italia verliet. Enkele details heb ik later vernomen van Brutus, die erbij was. Cotta Maximus had onderdak geregeld bij een van zijn **clientes** en arriveerde een dag later zelf ook. Hij verontschuldigde zich voor zijn eerdere afwezigheid, maar zijn broer had het niet wenselijk gevonden dat hij bij ons huis werd gezien, ook al konden de regels van de gastvriendschap als excuus dienen. Blijkbaar vreesde Messallinus vooral de frons van Tiberius, al wist ook Cotta niet waarom die zich zo tegen je vader had gekeerd. De woede van Augustus leek op iets futiels gebaseerd en in het verleden was Tiberius er nooit voor teruggeschrokken om zijn grillen te negeren. Misschien voelde hij zich sinds de adoptie verplicht zijn nieuwe vader in alles te volgen. Cotta Maximus zei dat zijn broer hem niet had verboden zijn vriend te helpen, alleen *gezien te worden* dat te doen. Hij kon de ballingschap natuurlijk niet opheffen, maar wel de reis zo aangenaam en veilig mogelijk maken. De overtocht van Brundisium naar Corinthus was geregeld, en aangezien de Princeps wel een vertrekdatum maar geen aankomstdatum had gespecificeerd, kon je vader daar in een woning die Cotta van zijn adoptievader had geërfd de lente afwachten voor hij verder naar Tomis reisde. Het zou hem daar en op zijn verdere reis aan niets ontbreken.

Ik ontving nog een paar brieven uit Brundisium, want het weer was zo slecht dat geen enkel bedrag een schipper kon overtuigen de **mare clausum** te negeren. Het duurde tot Januarius voor hij eindelijk iemand bereid vond om hen naar Corinthus te brengen. In die brieven had de wanhoop, die hem in Roma en Sulmo in zijn greep had, plaatsgemaakt voor verontwaardiging. Dat de motivatie voor zijn verbanning zo futiel was, had hem eerst vooral verbaasd, en geruime tijd zocht hij naar verklaringen, of andere redenen achter de dekmantel. Maar in Brundisium was hij tot de conclusie gekomen dat hij het slachtoffer was van willekeur. Ze hadden zomaar iemand uitgekozen als afschrikwekkend voorbeeld. Om te tonen wat ze konden doen. Want hoe kon zijn Ars Amatoria de losbandigheid van Julia hebben aangewakkerd? Het eerste boek was negen jaar oud – Julia was toen al twee jaar getrouwd! En iedereen wist hoe verliefd zij en Lucius waren! Dat overspelverhaal met Silanus was onzin! En die andere

haar leeftijd geen gevaar was voor bastaardkinderen die eventueel aanspraak hadden kunnen maken op een deel van Ovidia's erfenis?

reden? Die waar hij niet over mocht praten? Die was nog absurder! Verbannen omdat hij iemand had gezien en dat niet had gemeld? Scribonia had hem zeker ook gezien, misschien ook Sextus Pompeius: waarom waren zij niet verbannen? Omdat ze geen frivole gedichten hadden geschreven? Wat een onzin! Wat een wraakroepende willekeur! Augustus had duidelijk zijn verstand verloren en Sallustius moest domme verklaringen verzinnen om zijn grillen goed te praten!

In een volgende brief domineerde opnieuw de neerslachtigheid. De Princeps had hem evengoed kunnen doden, hij had er zelf een eind aan moeten maken, zijn vrienden hadden hem in de steek gelaten. Zijn poëzie had hem vermoord. Ook al was de aanklacht over de *Ars* dan futiel, als hij het boek nooit had geschreven zou Sallustius het niet als excuus hebben kunnen gebruiken om hem te verbannen. Nooit zou hij nog dichten! Hij eiste dat ik al onze vrienden zou aanschrijven met de opdracht hun kopieën van zijn werken te vernietigen. ‘Desnoods op een grote brandstapel voor de bibliotheek van Apollo!’

Brutus, Mentor en Tibulus moeten op hem hebben ingepraat want kort daarna herriep hij dat bevel. Mijn antwoorden op die eerste brieven waren altijd kort en mondeling: dat hij voorzichtig moest zijn, dat we hem vreselijk misten, dat ik zou doen wat ik kon om hem te helpen, dat hij geen ondoordachte beslissingen mocht nemen.

Je vader nam uiteindelijk pas afscheid van Brutus en Carus op de 8ste dag voor de Kalendae van Februarius in het jaar van de **consuls** Gaius Poppaeus Sabinus en Quintus Sulpicius Camerinus (25 januari 9 n. Chr.). Strikt gezien had hij daarmee de voorwaarden van zijn verbanning geschonden (hij heeft in het laatste gedicht van dat jaar zijn late vertrek verdoezeld door te beweren dat hij in December op de Adriatische zee voer (*Tristia I, 11, 3-4*), maar de plaatselijke autoriteiten hadden het slechte weer als een geldig excuus beschouwd om zijn wederrechtelijke aanwezigheid op Italiaans grondgebied niet aan Roma te melden. De keizer had hem verbannen, niet hem verplicht zelfmoord te plegen. De zee was nog wel woelig tijdens de overtocht, maar de storm die hij beschrijft in twee van zijn *Tristia* (*Tristia I, 2 en 4*) is overdreven, verzekerde Brutus me, die erbij was toen hij vertrok. Je vader heeft nooit veel gevaren, en voor hem lijkt een onrustige zee al snel een storm. Hij verraadde voor de goede verstaander wel de echte datum van zijn vertrek door te schrijven dat Boötes begon onder te gaan (*Tristia I, 4, 1*). Nerulla, ondertussen

veel geleerder dan ik, zei dat ik de gedichten niet te letterlijk mocht nemen en dat hij er heel andere dingen mee wou duidelijk maken. Haar commentaar en die van Hyginus en anderen – en dingen die ik er zelf in heb ontdekt - zal ik weergeven wanneer mijn brief de tijdstippen bereikt waarop je vader elk gedicht heeft geschreven. Zo geven ze volgens mij het beste beeld van de eb en vloed van zijn emoties.

De oversteek van Brundisium naar Corinthus duurde vijf dagen, met tussenstops in Oricum, Corcyra, Nicopolis en Delphi. In zijn gedichten beweert hij dat hij op zee al verzen schreef. Misschien in zijn hoofd, maar hij heeft me zelf geschreven dat hij pas echt aan zijn Tristia is begonnen eens hij veilig en wel in Corinthus was. Naast de woelige zee klaagde hij ook over aanhoudende regen en de botheid van de bemanning die er niet mee opgezet was dat ze in dat seizoen de zee op moest.

‘Ze waren er nochtans zeer goed voor betaald,’ klaagde hij. Door Cotta Maximus, gelukkig. Tibulus en hij waren de hele reis zeeziek.

||. Epistula prima ad Ovidium maritum

Licina Ovidii groet haar liefste Publius.

Ik stuur deze brief naar Corinthus omdat ik weet dat je daar tot in de lente zult zijn. Onze vriend Cotta Maximus heeft me verzekerd dat een van zijn vrijgelatenen de brief zal bezorgen, ondanks de mare clausum.

Ik hoop dat je niet te veel hebt geleden onder de reis, want Brutus heeft me verteld dat de zee vrij ruw was toen je vertrok. We stellen het hier allemaal goed, op het verdriet om je afwezigheid na, waarvan we hopen dat ze van korte duur zal zijn.

Negen dagen voor je Brundisium verliet, is Tiberius onverwacht in Roma verschenen om een altaar voor de Beschermgod

van zijn vader in te wijden^{1*}. De Princeps wou wellicht wat extra bescherming afsmecken na de complotten. Je naam wordt in de gesprekken daarover niet genoemd, of men verzwijgt dat voor me. Na de inwijding vertrok Tiberius, die eruitzag alsof hij daarvoor dagenlang had gereden en niet eens de tijd had genomen om het stof van zijn kuras te vegen, onmiddellijk weer uit Roma, 'om de oorlog in Illyricum tot een goed einde te brengen'. Volgens Cassius Severus zal er voor het eind van de winter niet veel meer gevochten worden. Tiberius wil vooral tonen hoe toegewijd hij is. Messallinus vergezelde hem. Hij krijgt opnieuw het bevel over het twintigste legioen² waar hij zijn **triomftekens** aan te danken heeft. Het heeft zelfs zijn naam gekregen 'Valeria Victrix'.

Tuticanus probeerde zijn afwezigheid voor je vertrek goed te maken door ons te waarschuwen dat 'bepaalde personen' misbruik willen maken van je afwezigheid en je *relegatio* door de senaat laten omzetten in een *interdictio*. Je vrienden in de senaat zullen hun uiterste best doen om dat te voorkomen, maar alles hangt af van de Princeps. Die is niet in Roma: naar verluidt is hij in Ticinum om de oorlog te volgen, maar volgens Hyginus is hij ziek en in zijn villa in Nola. Hoe dan ook is hij onbereikbaar voor een petitie over jou, liefste Publius, en zelfs als hij in Roma was, zou er geen gelegenheid toe zijn; hij heeft laten verstaan dat hij niets meer te zeggen heeft over de twee Julia's. Hyginus zegt dat we daaronder ook jouw verbanning moeten verstaan. Je zult geduld moeten oefenen. Hoe feller woede opblaait, hoe sneller ze dooft. Ondertussen is de halsstarrigheid van Augustus misschien je beste garantie dat de snode plannen in de senaat niet zullen doorgaan.

Nerulla mist je vreselijk en is laaiend van woede over het onrecht dat je is aangedaan. Geen van je afwezige vrienden is nog niet door haar ongenadig aan flarden gescholden. Ze is nu vaak bij Hyginus voor haar studies en bezoekt Aurelia en Sulpicia

* Noten in **Georgia Pro Black** verwijzen naar de nieuwe informatie voor historici en classici in de annex (apart uitgegeven).

omdat zij het best op de hoogte zijn van wat de familie van de Princeps doet, zegt en denkt. Ze is ook op **salutatio** geweest bij Antonia, de moeder van Germanicus, op voorspraak van Carus en Pedo. Antonia heeft haar blijkbaar heel vriendelijk ontvangen. Zonder Nerulla had ik veel minder te vertellen in mijn brieven, want Fabius en Marcia zijn weinig mededeelzaam. Ze ontvangen me wel, maar geven me niet de kans om te praten over ons probleem. Het is 'te delicaat'. Er blijft me niets anders over dan hen regelmatig te bezoeken in de hoop dat het ooit niet meer te delicaat is.

⁴ Je vriend Hyginus is niet langer beheerder van de bibliotheek van Apollo. Officieel is hij ontslagen omwille van zijn leeftijd, maar zelf noemt hij de redenen 'een gedicht en een vergissing'. Het gedicht was je Ars Amatoria, de vergissing was zijn idee dat hij ongestraft bedenkingen kon uiten bij het verwijderen ervan uit de bibliotheek. Moest artistieke kwaliteit niet het criterium zijn om een werk op te nemen in een openbare bibliotheek? Cassius Severus zei dat hij zelden zoveel naïviteit had meegemaakt in een zeventigjarige. Hyginus' vervanger heet Phylacus³. 'Een naam voor een waakhond,' vond Nerulla. Volgens Cassius mocht Hyginus blij zijn dat hij niet hetzelfde lot heeft ondergaan als jij. Door het ontslag heeft hij ook al zijn leerlingen verloren. Gelukkig heeft zijn vriend Gaius Clodius Licinus hem in huis genomen. Hyginus zal je er zelf wel over schrijven.

Ik wenste dat ik je kon vergezellen, liefste, of volgen, zeker nu ik door de afstandelijkheid van Marcia zo machteloos ben. We wonen meestal in de villa, omdat we in Roma vaak worden lastiggevallen door mensen die het nodig achten mijn pijn te vergroten door jou te beschimpen. Er werden ontterende woorden op ons huis op de Palatinus geschilderd. Ik heb ze laten overschilderen en Hercules als nachtwaker aangesteld. Maar ook op de markt of in een tempel of gewoon op het forum zie ik mensen fluisteren en roddelen en hoor ik soms obscene woorden. En op de markt kreeg ik nu en dan een por. Ik verplaats me

⁴ Passages in cursief waren anders gecodeerd dan de rest van de brief.

sindsdien in Roma nog enkel met een draagstoel zonder herkenningstekens. Nerulla heeft er minder last van; niet veel mensen kennen haar. Ze draagt altijd een onopvallende stola en verlaat het huis zelden langs de voordeur. Zelfs in de tempel van Isis vond een novice dat de ‘vrouw van een zedenbederver’ niet mocht worden toegelaten in het huis van de Godin. Sulpicia bewees me de eer haar het zwijgen op te leggen: ‘Sommige mensen hebben geen fouten van hun man nodig om te tonen dat ze geen inwijding verdienen.’ Haar welwillendheid verrast me, want ze is niet verplicht ons gunstig gezind te zijn, behalve uit respect voor haar oom Messalla. Of ze ook bereid is haar man voor je terugkeer te laten pleiten, betwijfel ik.

V.ZIH SBGPEAIQEHR SYZXEQTSXZEQETZEZAXAQAE PHIL-
KIYZNSNRZIXIEQSHSTXSPXNSTERRNGAPSZIXLI⁵
Roma, Kalendae van Februarius (*1 februari*)

III. Epistulae primae ad Ovidiam privignam secunda pars

Je vader bleef in Corinthus tot in Martius. Hij was in zijn jeugd al eens in Griekenland geweest, samen met oom Macer, maar toen waren ze rond de hele Peloponnesos gevaren op weg naar Athenae. Corinthus was dus nieuw voor hem. Uit zijn brieven blijkt dat hij zich er op zijn gemak had kunnen voelen als hij er om andere redenen had verbleven. De colonia Corinthus is gesticht door Gaius Julius

⁵ Deze passage is geschreven in nog een andere versie van de eenvoudige code die Licinia hanteerde in de rest van de brief. De oplossing ligt in de afgezonderde eerste letter, eigenlijk een cijfer dat aangeeft hoeveel letters men in het alfabet moet opschuiven om de boodschap te lezen. V staat voor 5, dus A=E. Dit geeft: TEMOXCLAVEMADNOSTRAMPORTAMAPTATVRVM-VALDEGESTIOINTEREAMODOPROPRIOPANNICVLOTERGE. (Te mox clavem ad nostram portam aptaturum valde gestio. Interea modo proprio panniculo terge. = Ik snak er vurig naar dat je weldra je sleutel weer in ons slot zult steken. Maak hem ondertussen enkel met je eigen doekje schoon.) Om de onderliggende boodschap te begrijpen moet de lezer zich herinneren dat de Griekse naam Cypassis ‘onderhemdje’ betekent. Dergelijke passages en namen worden hierna ontcijferd afgedrukt in Courier New.

Caesar en gebouwd met rechte **cardines** en **decumani**. Alleen het centrum, waar oudere gebouwen waren gered van de verwoesting in de Achaeïsche oorlog⁶ en gerestaureerd, valt buiten het patroon. Er is een beroemde tempel van Apollo en zuilengaanderijen ten noorden en ten zuiden van het Forum. Er is zelfs een theater.

De weg van de noordelijke haven, waar je vader aan wal kwam is, net als in Athenae, aan weerskanten beschermd door muren. Er wonen veel Romeinse afstammelingen van veteranen van Caesar, maar ook Grieken en Joden. Men spreekt er uiteraard Grieks, maar je vader vond er ook enkele mensen om Latijn mee te praten.

Het huis dat Cotta hem ter beschikking had gesteld lag langs de tweede decumanus ten noordwesten van het forum, er ver genoeg van verwijderd om rustig te worden genoemd. Het was ook groot genoeg voor het hele gezelschap, Mentor inclusief, die met je vader op zijn weg naar Tomis zou meevaren tot in Ephesus⁴.

In de wintermaanden liet hij de voorbereidingen van de verdere reis over aan Tibulus en nam de tijd om na te denken over zijn situatie: verbannen naar een stad aan de rand van het rijk om futiele en onduidelijke redenen door een heerser die wreedheid had vermomd als genade. Enerzijds had hij hem in leven gehouden en hem zijn rechten en bezittingen gelaten, anderzijds had hij hem naar een plaats gestuurd waar hij niemand kende, waar niemand hem kende, waar men zijn taal niet sprak, en hij afgesneden was van alles wat hem lief was. Een betere definitie van de Tartarus kon hij zelf niet bedenken. Bovendien was hem verboden de ware reden voor zijn verbanning te noemen, waardoor hij zich er zelfs niet tegen kon verdedigen zonder zijn terugkeer nog onwaarschijnlijker te maken. Elke weerlegging zou de ballingschap net permanent maken, terwijl het aanvaarden van schuld – en dus oneer – zijn enige kans was om zijn land en familie nog terug te zien. Je vader was zeker dat alleen Sallustius deze manier om iemand ‘te doden zonder te doden’ had kunnen bedenken. Wat Augustus geheim wilde houden – al begreep je vader nog altijd niet waarom – zou geheim blijven zolang hij er naar verlangde naar Roma terug te keren. Dat hij de heimwee die hem belette het plan van Sallustius te dwarsbomen niet kon onderdrukken, kwetste hem op zich minder dan het besef dat Sallustius

⁶ In 146 v. Chr.. De stad bleef grotendeels een ruïne tot Caesar er de colonia vestigde.

dat ongetwijfeld had voorzien. En had geweten dat dit besef hem nog extra zou kwellen. De toon van de brief met deze redenering was zo neerslachtig dat ik vreesde dat hij alsnog een eind aan zijn leven zou maken.

Maar begin maart kwam een tweede brief, het resultaat van vele conversaties met Tibulus en Mentor en brieven van Brutus en Hyginus. Ze hadden een zwak punt gevonden in het plan van Sallustius. Omdat ze geheim moest blijven bleef de rechtvaardiging voor je vaders verbanning vaag en dus twijfelachtig. Hij was niet veroordeeld door een rechtbank, dus kon het geheim geen echte misdaad zijn, geen reden voor verbanning. Daarom – zo vermoedden ze – was aan de verantwoording van zijn *relegatio* de *Ars Amatoria* toegevoegd. Het schrijven van een obscene boek was op zich geen misdaad, maar de suggestie van medeplichtigheid aan het overspel van Julia Paulli gaf er meer gewicht aan. Twee misstappen maken geen misdaad, maar wel bijna. Daarom een *relegatio* en geen *interdictio*, zoals tegen Julia. Maar het toevoegen van de *Ars* verzwakte Sallustius' greep op je vader. Hij kon zich dan wel niet verdedigen tegen wat hij niet mocht vermelden, maar niemand had hem verboden zich te verdedigen tegen de belasting van zijn *Ars*. Die kon gemakkelijk worden weerlegd, vond hij. Dan bleef alleen het geheim als reden voor zijn verbanning over. En zoals hij dat niet in detail kon weerleggen, zo kon Sallustius het ook niet in detail verdedigen zonder het te verraden. En als het geen misdaad was, was hij onterecht verbannen.

Je vader zou in de tegenaanval gaan, zijn poëzie omsmeden tot een wapen, de aanklacht tegen zijn *Ars* voor de rechtbank van de Muzen dagen en een vrijspraak bekomen. Als de *Princeps* dan niet wou luisteren, zou hij Roma overtuigen, en als Augustus de schijn hoog wilde houden dat hij regeerde met het recht en niet met het zwaard, zou hij niet anders kunnen dan hem laten terugkeren.

Ik had tranen van opluchting in de ogen toen ik die brief had gelezen. Alle gevaar op zelfmoord leek geweken, al zou hij er in zijn gedichten nog vaak mee dreigen. 'Zolang hij erover schrijft, zal hij het niet doen,' zei Nerulla, wijzer dan haar leeftijd liet verwachten. In de armen van de Muze was hij veilig. Dat ik er minder vertrouwen in had dat Augustus reputatie boven wrok zou verkiezen, verzweeg ik in mijn antwoord.

In Corinthus schreef hij drie gedichten: het gedicht waarin hij de goden smeekt hem te redden van de storm waarin hij door zijn ballingschap is terechtgekomen, en twee verzenbrieven gericht aan vrienden die hij dankt voor hun steun. Zoals beloofd zal ik je vertellen wat minder naïeve lezers dan ikzelf er later in hebben gelezen.

Het stormgedicht begint met een smeekbede aan de goden om de woede van Augustus niet te delen, met voorbeelden van goden die mensen hielpen die door andere goden werden belaagd, gevolgd door de vrees dat zijn beden de goden niet bereiken omdat ze wegwaaien in de storm die niet alleen zijn schip maar ook de hemel en de onderwereld bedreigt.

*Arme ik, welke bergen van water rollen aan!
Ze raken weldra wellicht de hoogste sterren.
Welke ravijnen openen zich als de wateren wijken!
Ze raken weldra wellicht de zwarte Tartarus.
(Tristia I, 2, 19-22)*

Alle vier de winden blazen tegelijk, de stuurman is de controle kwijt; hij zal zeker sterven. Gelukkig heeft hij mij niet meegenomen! Ik, de helft van hem, zal blijven bestaan. Bliksem en zee beuken in op het schip. Het is niet de dood zelf die hij vreest, maar wel de dood op zee, waar hij niet kan begraven worden. En het gevaar bedreigt ook de andere passagiers, die - zelfs als hij de dood verdient - onschuldig zijn. Hij smeekt de goden hem niet erger te straffen dan Augustus al heeft gedaan en hem veilig zijn ballingsoord te laten bereiken. Hoe wrang dat hij een veilige vaart afsmeekt, niet om handel te drijven of beroemde plaatsen te bezoeken, maar om als baneling naar de barbaarse Pontus te varen, wat minstens even erg is als de dood! De goden hebben geen reden hem nog erger te straffen. Waarom voeren de golven hem terug naar Italia in plaats van Augustus' bevelen op te volgen? Hij heeft zijn straf verdiend en mag zich niet tegen de aanklacht verdedigen, maar wat hem wordt verweten was geen misdaad, eerder een vergissing, een dwaasheid.

*Als ik, zij het dan in kleine zaken, dat huis heb gesteund,
de decreten van Augustus heb gehoorzaamd,
als ik deze leider een gelukkige tijd heb gewenst
en vroom voor Caesar en de zijnen wierook brandde,*

*als dat mijn houding is geweest, dan, goden, spaar me!
Zo niet, laat de hoge valgolf mijn hoofd overspoelen!*
(*Tristia* I, 2, 101-106)

Waarop de zee kalmeert.

We ontvingen die eerste bundel *Tristia* pas in de herfst van dat jaar. Brutus bezorgde snel kopieën aan wie erom vroeg. Ook zonder hem werden zijn verzen als vanouds uitgebreid besproken in ons **triclinium**. Om roddels over de bijeenkomsten te vermijden brachten zijn vrienden hun vrouwen mee. Ik stelde voor dat ik me met de dames zou afzonderen, maar Nerulla vond dat overdreven maatregelen tegen losbandigheid de schijn zouden wekken dat er gevaar voor bestond. De aanwezigheid van getrouwde vrouwen volstond. En als ik zo bang was voor onze reputatie moest ik oom Rufus en zijn vrouw Glauke maar uitnodigen als beschermer van onze eer.

Oom Rufus' aanwezigheid maakte de eerste bijeenkomst wat onwennig, maar met enkele scherpzinnige bijdragen tot de discussie toonde hij zich al snel een waardige en betrouwbare nieuwkomer in wat Nerulla het 'concilium Mulvium'⁷ noemde. De gesprekken over je vaders poëzie vonden immers nooit plaats in het huis op de Palatinus, om de kans op roddels en spionnen te beperken. De kern van het concilium waren Brutus, Cassius Severus, Carus, oom Rufus en Hyginus, soms aangevuld met Albinovanus Celsus, zijn zoon Peditus en Tuticanus. Atticus werd niet uitgenodigd vanwege zijn vriendschap met Tiberius, ook al vernamen we uit je vaders brieven dat hij zich correct tegenover hem gedroeg. Maar 'correct' vond Cassius Severus niet volstaan. Oom Macer en Sabinus lieten zich niet zien. Volgens Brutus was Sabinus al in hun jeugd in Sulmo jaloers op je vader en genoot hij nu van zijn val, maar dat weigerde ik te geloven.

Brutus, die ze als eerste had ontvangen en dus meer tijd had gehad om ze te bestuderen, legde uit wat de smeebeden in je vaders gedicht verborgen. De golven die tot de hemel en de onderwereld reiken, staan voor zijn ballingschap die de goddelijke orde bedreigt. De chaos in de lucht en de radeloze stuurman verwijzen naar de oorlog in Neder-Illyricum en Augustus' onvermogen om er het hoofd aan te bieden. (De oorlog duurde al drie jaar.) Volgens Nerulla be-

⁷ de Mulviusvergadering, naar de brug over de Tiber vlakbij de villa.

tekende het dat Augustus zwakzinnig werd. Volgens Cassius Severus dat anderen de beslissingen in zijn plaats namen. En dat ook de andere passagiers gevaar lopen, was een waarschuwing dat iedereen gevaar liep je vaders lot te ondergaan. Zijn bede aan de goden om hem te sparen als hij onschuldig is aan een misdaad wordt verhoord: zijn onschuld staat dus vast. Augustus is een redeloze tiran, die mensen hun vaderland doet haten en de goden uitdaagt.

IV. Epistula secunda ad Ovidium maritum

Licina en Nerulla zenden groeten aan hun dierbare Ovidius. We waren zo blij te lezen dat jullie veilig in Corinthus zijn aangekomen. En ook al heeft hij in Roma nog geen woord gezegd om je te verdedigen, Messalla's jongste komt blijkbaar toch enigszins zijn plicht als **patronus** na door je reis en verblijf zo aangenaam mogelijk te maken. Het is goed dat Mentor nog een tijd bij je blijft.

Het aantal mensen dat ons durft te ondersteunen neemt toe. *Cassius Severus* is een paar keer op bezoek geweest in de villa en ook *Tuticanus* doet zijn eerdere nalatigheid vergeten door ons beter dan de omroeper en de **acta diurna** op de hoogte te houden van wat er in de senaat gebeurt. Oom Rufus en Glauke zijn momenteel in Fundi, en oom Macer heeft me een brief gestuurd met goede raad, vooral aangaande veiligheid. Brutus zien we haast dagelijks en ook *Carus en Celsus* komen regelmatig langs. De laatste die we gezien hebben is Hyginus, die naar eigen zeggen, niets meer te vrezen heeft.

Je brief van begin Februarius heeft ons zeer verontrust. Je analyse van je straf onthulde de kwaadaardigheid van de mensen die je belagen en vervulde ons, die er alleen over lazen, van zo'n diepe neerslachtigheid, dat we vreesden dat ze jou, die ze beleeft, tot een wanhoopsdaad zou drijven. Ik ben blij dat Brutus en Hyginus je hebben geschreven en dat zij en Mentor en Tiberius je nieuwe hoop hebben kunnen geven.

Nerulla is blij dat je besloten hebt weer te gaan dichten en zal alles doen om je werk bij zoveel mogelijk mensen bekend te maken. Ze bezoekt regelmatig de tempel van Hercules en de Muzen met Carus en Pedo en heeft er kennismemaakt met Germanicus' mankende broer Tiberius Claudius⁸, die sinds de adoptie van die andere Tiberius de pater familias van de Claudii Neronis is – *een passend boegbeeld voor dat geslacht*. Hij is goed bevriend met de historicus Livius en schrijft ook - verbazend onverbloemd, blijkbaar - over de geschiedenis van Roma. Zijn eerdere verloving met de dochter van Julia is door Augustus beëindigd. Binnenkort trouwt hij met Furia Medullina, de dochter van de consul van vorig jaar, een achternicht van Livia. Ze is veertien. Nerulla heeft haar op de eerste dag van de Parentalia⁹ (13 februari) ontmoet, toen ze haar vaders graf bezocht. Ondanks de lichamelijke gebreken van haar verloofde lijkt Furia erg opgezet met haar verloving, en niet alleen omwille van het prestige. Cupido's pijlen zorgen blijkbaar voor de gekste wonden. *Nerulla zegt dat deze Claudius alvast niet de voorvaderlijke stuursheid heeft geërfd en een scherp verstand heeft. Of misschien weet Medullina dat de goden – zoals Cassius Severus onlangs vaststelde in de baden van Agrippa - het wankel schip van zijn lichaam hebben voorzien van een stevige mast.*

Celsus en zijn zoon Pedo hebben beloofd dat ze je zaak bij Germanicus zullen bepleiten, zodra hij terugkeert van de oorlog. Celsus heeft er Antonia al over aangesproken, maar het is duidelijk dat zij wil overleggen met haar zoon, alvorens zich met de zaak in te laten. Ze heeft Nerulla vriendelijk ontvangen; Nerulla's oom door adoptie, Metellus Creticus Silanus, is blijkbaar goed bevriend met haar familie. Nerulla bezoekt Antonia sindsdien regelmatig. Niet zelden mag ze een groot deel van de dag blijven. Antonia is erg gecharmeerd van haar leesstem. Het zal je plezier doen dat je lessen vruchten hebben afgeworpen.

⁸ De latere keizer Claudius, op het moment van schrijven bijna 18 jaar oud.

⁹Een negen dagen durend festival (13-21 februari) voor de overleden familieleden.

Antonia nodigde haar onlangs uit op een voorlezing die ze organiseerde voor consul Camerinus. Oom Rufus zegt dat je hem zeker wel eens hebt ontmoet in de tempel van Hercules en de Muzen – een wat stijve man, die ondanks de steun van de Messallae, aanzienlijke sommen geld heeft moeten besteden om de eerste consul van zijn familie in vier eeuwen te worden. Er zijn zelfs kwatongen die beweren dat hij niet echt afstamt van de oude Camerini, maar van een van hun vrijgelatenen. Hij werkt aan een epos blijkbaar, nog een vervolg op de Ilias. Volgens Nerulla is hij een groot liefhebber van je werk en betreurt hij je ballingschap. Maar er moet wel een zekere schuld zijn, concludeerde hij, *al noemde hij het idee dat de Ars Julia heeft gecorrumpeerd ‘vergezocht’ en ‘absurd’*. Ik vertel je over deze ontmoeting, omdat ze later nuttig bleek.

Nu moet ik verslag uitbrengen van een groot gevaar dat we enkel met de hulp van anderen hebben kunnen bezweren. Het bedroeft me te moeten melden dat die anderen noch Fabius noch de Messallae waren, en nog meer dat het gevaar uitging van je landgenoot Quintus Varius Geminus.

Tuticanus kwam met angst in de ogen op bezoek en zei dat Geminus, die - zoals je je zult herinneren - vorig jaar **praetor** was en door de manier waarop je werd verbannen de kans heeft gemist je persoonlijk te vervolgen, aan het eind van een lange zitting in de senaat de mening van de senatoren had gevraagd over jouw ballingschap. Volgens hem was de afwezige Princeps veel te mild geweest voor een medeplichtige aan de corruptie van Julia, en pleger van een onnoembaar ander vergrijp. Hij noemde je misdaden ‘een smet op de reputatie van mijn volk’ en je milde straf ‘nalatigheid’ en stelde voor dat de senaat je zaak daarom zou heropenen. Fabius Maximus was duidelijk onaangenaam verrast, maar hij leek niet meteen een gepaste reactie te kunnen bedenken. De consuls keken naar hem, als naar de woordvoerder van Augustus.

Het was uiteindelijk de oude Marcus Antistius Labeo die Geminus tegensprak. Hij zei dat hij het niet verstandig en juridisch niet vanzelfsprekend vond een decreet van de Princeps in vraag te stellen, zeker niet in zijn afwezigheid, waarna hij de

bevoegdheden van Augustus in alle details begon op te sommen, daarmee de senatoren herinnerend aan de slaafsheid waarmee ze hun macht hadden afgestaan. Het liep al tegen valavond en Labeo, die door zijn ouderdom of met opzet erg traag sprak, bleef aan het woord tot de zon onderging¹⁰, waarna de consuls de zitting sloten. Volgens Tuticanus zou Geminus ongetwijfeld de zaak opnieuw ter sprake brengen.

Brutus was niet verbaasd. Volgens hem steekt het Geminus dat je ondanks je verzaken aan een publiek ambt beroemder en geliefder bent bij de Paeligniërs dan hijzelf, én bekender in Roma, en hij wil je ongetwijfeld zo veel mogelijk doen lijden. Volgens Brutus is hij trouwens al zijn hele leven jaloers op je.

Cassius Severus preciseerde dat Geminus, die hij had afgehuisterd in de retorenschool van Gallio, het niet kan verkroppen dat hij, de eerste senator van de Paeligniërs, op de Caelius woont en jij, een ambteloze dichter, de buurman bent van Augustus en Tiberius. Maar geen enkel huis op de Palatinus is te koop. Als je *relegatio* wordt omgezet in een *interdictio*, kan hij als aanklager aanspraak maken op het huis.

Dat is het gevaar dat is opgedoken, en dat we met of zonder de hulp van de goden, maar zeker met die van onze vrienden voorlopig hebben bezworen.

Brutus en Carus bezochten *Labeo*, die de wetten nog beter kent dan *Namusa*. *Hij zei dat hij niets liever zou willen dan dat Augustus door de senaat in verlegenheid werd gebracht, maar om dat doel te bereiken wou hij jou niet nog meer leed berokkenen.* Hij legde uit hoe belangrijk het was Geminus' voorstel te laten afvoeren. Het had zeer weinig kans op slagen, maar een langdurig debat erover zou in de *acta diurna* verschijnen en onwelkome aandacht op je zaak vestigen. Kwaadaardige roddels of speculaties over de redenen voor je verbanning zouden Augustus allermindst mild stemmen. Volgens hem handelde Geminus niet op eigen houtje, maar wie zijn opdrachtgever dan was, wist of durfde hij niet te zeggen. Hij raadde ons aan de steun van andere vooraanstaande senatoren te zoeken, bij voorkeur

¹⁰ Stemmingen in de senaat moesten voor zonsondergang gebeuren. Anders werd de kwestie verdaagd naar een volgende zitting. Augustus had het aantal zittingen van de senaat beperkt tot twee per maand.

ex-consuls. Door zijn rebelse reputatie zou hij zelf onze zaak eerder schaden dan dienen. De argumenten die we konden gebruiken kon hij ons wel geven.

Uit *Tuticanus*' verhaal was goed op te maken dat Fabius neutraal zou blijven. Enkel als hij zich anoniem kon aansluiten bij iemand anders, zou hij ons misschien steunen.

Nerulla kwam met het idee dat je zou redden en dat we *Pedo en Carus* influisterden. Op de volgende bijeenkomst van de schrijversgilde spraken *Carus, Celsus en Cornelius Severus* consul Camerinus opnieuw aan. Ze zeiden hem dat Geminus met zijn voorstel bij Augustus in het gevlij wou komen, maar dat hij de subtiliteit van de zaak niet helemaal had begrepen, aangezien de Princeps allerminst gediend zou zijn van een grondige bespreking in de senaat.

Op de senaatszitting van de Kalendae van Martius – nog steeds zonder de Princeps of iemand van zijn familie – bracht Geminus zijn voorstel opnieuw ter sprake. Onmiddellijk nam Camerinus het woord. Hij zei dat de senaat niet de plaats was om een vete tussen volksgenoten uit te vechten. Verder vond hij het ongepast in afwezigheid van de Princeps een beslissing te nemen in een zaak die hem persoonlijk aanbelangde. Hij stelde voor te wachten op zijn terugkeer.

Geminus zei dat het hem er niet om ging persoonlijke aangelegenheden van de Princeps te bespreken. Maar die was duidelijk gekwetst door jouw vergrijp. Dat vergrijp moest niet worden onthuld om bestraft te worden als wat het was: majesteitsschennis. Daarvoor gold de doodstraf, of bij afwezigheid van de schuldige: *interdictio*.

Consul Camerinus antwoordde dat niemand in de zaal juridisch onderricht behoefde van een **homo novus** en dat Geminus de woordspelletjes maar voor de retorenscholen moest houden¹¹. In een geval van majesteitsschennis, had de senaat

¹¹ Geminus gebruikte het woord 'laesus': gekwetst. *Laesa maiestas* is een juridische term voor hoogverraad, letterlijk het kwetsen van de grootsheid van Rome. Augustus incarneert volgens Geminus die grootsheid (*maiestas*). Hij probeert dus een persoonlijk affront aan de Princeps te juridiseren tot een

geen andere keuze dan te onderzoeken op welke wijze de majesteit van de Princeps was geschonden, wat neerkwam op het in het openbaar bespreken van een private aangelegenheid, die de voornaamste betrokkene duidelijk niet openbaar wou maken. Hiermee oogstte hij instemmend gebrom van Fabius, de Statilii en Labeo en gelach bij de jongere senatoren. Geminus trok zijn voorstel in. Maar dat hij niet zal opgeven staat vast.

Een van de argumenten waarmee Carus en Pedo Camerinus hebben overtuigd om ons te helpen was de belofte dat je een gedicht voor hem zou schrijven. Daarnaast was overigens ook een aanzienlijke som geld nodig. Hij is grote schulden aangegaan voor zijn verkiezingscampagne. Brutus heeft me gevraagd dit voor jou te verzwijgen - 'Het geld werd graag gegeven en nuttig besteed,' zei hij -, maar ik weet dat je het zou willen weten. Wie er precies hoeveel heeft betaald wilden ze me niet vertellen.

De verwijten en pesterijen zijn verminderd. We wonen nu af en toe weer op de Palatinus omdat het van daar minder ver lopen is naar de mensen die we hopen te vermurwen. Schrijf me hoe je leven in Corinthus is en wanneer en hoe je verder zult reizen. We denken dag en nacht aan je, en als ik mijn ogen sluit zie ik je weer. Kon ik ze maar altijd gesloten houden tot je ze weer open zou kussen en me je lange geschenk zou geven, dat ik met mijn hongerigste mond zou verslinden. Doe vannacht je ogen dicht en zie mij wanneer je vochtige doekje het stof van je zwaard wast.

Roma, **Nonae** van Martius (7 maart 9 n. Chr.)

V. Epistulae primae ad Ovidiam privignam tertia pars

Het tweede gedicht dat je vader in Corinthus schreef was – hoewel zijn naam niet werd genoemd – gericht aan consul Quintus Sulpicius Camerinus (*Tristia* I, 9)⁵, die ons had geholpen een poging van

daad van hoogverraad. Een ambiguïteitsdrogreden en een extreme vorm van vleierij, die door Augustus' opvolgers tot wet werd verheven.

Quintus Varius Geminus om je vaders zaak in de senaat ter sprake te brengen te verijdelen. Hij had dit enkel gedurfd omdat de aard van de zaak hem in staat stelde je vader te helpen door respect te tonen voor de Princeps, die geen debat wenste over de bannelingen. In ruil was hem - naast een aanzienlijke som geld - een gedicht beloofd.

Je vaders afkeer voor onversneden lof indachtig verwonderde het me niet dat Nerulla in het gedicht dat hij voor Camerinus schreef een vers ontdekte dat kon worden gelezen als lof en kritiek tegelijk. Hij feliciteerde de man met zijn consulaat (zonder dat uitdrukkelijk te noemen) en schreef dat succes toe aan zijn welsprekendheid. Hij noemde zijn karakter en deugd van de hoogste waarde, maar dit kon evengoed betekenen dat hij zijn invloed duur had verkocht.¹² Een groot deel van het gedicht is een verwijt aan degenen die hem – in tegenstelling tot Camerinus - niet hadden gesteund in tijden van nood, hoewel ze hem zeer vaak hadden bezocht toen hij nog succesvol was en Augustus trouw - ook aan een vijand - altijd heeft gerespecteerd.

Het derde gedicht is een uiting van oprechte dank aan Carus, die hem als een van de weinigen van in het begin had bijgestaan. Hij noemt ook in deze brief geen naam, maar de aanspreking 'carissime'¹³ maakte het voor ons eenvoudig om te weten wie hij bedoelde zonder zijn vriend in opspraak te brengen. Ook in deze brief klaagt hij over zijn andere vrienden.

*'t is duidelijk dat, zoals ros goud in het vuur wordt getoetst,
trouw op de proef wordt gesteld door barre tijden.
Zolang het Geluk ons helpt en lacht met sereen gelaat,
volgt alles onze onaangetaste rijkdom:
Maar als bliksem inslaat, vluchten ze, kent niemand nog
wie onlangs door horden gezellen werd omgeven.
(Tristia, I, 5, 25-30)*

¹² Tristia I, 9, 44 ... nemo pluris emendus erat: niemand moest aan een hogere prijs gekocht worden (als karakter en deugd een prijs hadden.) zonder de voorwaardelijke bijzin: kritiek, met de bijzin: lof.

¹³ Allerdierbaarste, maar ook een verwijzing naar de bijnaam Carus ('de dierbare').

Je vader was heel rechtlijnig: Carus was de eerste die hem had bezocht en werd daarvoor beloond. De anderen die kort daarna spontaan waren gekomen, werden verderop in de brief collectief aangesproken en mild berispt, zonder hint naar hun namen. In een brief aan mij was hij er vrij bitter over. 'Spontaan, maar wel pas nadat ze gezien hadden dat Carus niet voor mijn deur werd opgepakt. Ze hebben hem geofferd op het altaar van hun angst.' Ik wees hem erop dat hij in hun plaats wellicht ook had gearzeld. Dat sprak hij in zijn antwoord niet tegen en daarna verdween het onderwerp uit onze brieven, niet uit zijn gedichten. Hij gebruikte het als een prikkel als hij vond dat we niet alert genoeg waren.

In het gedicht spoort hij zijn vrienden aan hun best te doen om hem weer naar Roma te halen en herhaalt dat de reden voor zijn ballingschap geen misdaad was – wat zijn 'Carthago delenda'¹⁴ zou worden.

Hij heeft meer te lijden dan Ulysses: diens reis van Troia naar Ithaca was korter dan de zijne van Roma naar Tomis. Ulysses kwam van een onooglijk eiland, en miste dus niet veel, terwijl hij Roma moet missen. Ulysses was een sterke krijger, gewend aan een hard leven, terwijl hij een tengere man is, die zich aan zachtaardigere zaken heeft gewijd. Ulysses werd geholpen door Minerva, terwijl hij door een god – Augustus – wordt vernietigd. Ulysses werd geteisterd door Neptunus, hij door Jupiter. Bovendien zijn de verhalen over Ulysses verzonnen, terwijl zijn leed echt is. En Ulysses bereikte uiteindelijk zijn thuisland; hij moet zijn vaderland voor eeuwig missen, tenzij zijn vrienden de woede van Augustus kunnen kalmeren.

Toen het gedicht in de herfst werd besproken in het concilium Mulvium, verbaasde Nerulla zich over de metonymie die was gebruikt voor Ulysses. Je vader had hem niet zoals gebruikelijk omschreven als 'de Ithakiër', maar noemde hem de 'Neritische leider'. De Neritus is – zo leerde Hyginus ons – een berg op Ulysses' thuisland Ithaca. Nerulla boog zich een hele dag over de tekst en ontdekte dat dit een allusie was op Nero, Tiberius' oude bijnaam. Van Atticus wisten we dat die erg geïnteresseerd is in de Odyssee en zichzelf

¹⁴ Licinia alludeert op senator Marcus Porcius Cato die in de 2de eeuw v. Chr. elke toespraak over om het even welk onderwerp afsloot met de zin 'ceterum censeo **Carthaginem delendam** esse', (overigens ben ik van mening dat Carthago vernietigd moet worden). Een 'Carthago delenda' is dus een steeds opnieuw herhaalde gedachte.

vaak met de held van Homerus vergelijkt. Alles wat je vader in het gedicht over Ulysses zegt, geldt ook voor Tiberius: hij is een krijger, die lange tijd van huis is geweest, niet voor een oorlog tegen Troia, maar in ballingschap op Rhodos (Een rivier in de buurt van Troia heette de Rhodius). Zoals Ulysses werd bijgestaan door Minerva, zo heeft Tiberius zijn moeder Livia, die er prat op gaat dat ze haar eigen gewaden weeft¹⁵. Ook Ithaca, Dulichium en Same, het rijk van Ulysses, pasten allemaal bij Tiberius. Same, is een buureiland van Ithaca maar ook de oude naam van Samos, waar Tiberius ooit werd ontvangen door Gaius Caesar: het begin van het einde van zijn ballingschap. Van Atticus – die er vaak was geweest en er na zijn eerste bezoek enthousiast over had verteld – wisten we ook dat Tiberius een somptueuze villa bezit nabij Tarracina met een **triclinium** in een grot bij de zee⁶, rijkelijk versierd met schokkende beeldhouwwerken, die episoden uit het leven van Ulysses voorstellen en waar hij zijn gasten graag mee verbluft. In het jaar van zijn ruzie met Augustus die tot zijn vrijwillige ballingschap zou leiden, en in de jaren na zijn terugkeer als ambteloze burger had hij veel tijd doorgebracht in dit ‘Ithaca’. De naam Dulichium ontcijferde Nerulla als: ‘wijn uit een vat’¹⁶ – een verwijzing naar Tiberius’ beruchte drinkgelagen.

Maar eens deze allusies ontdekt stonden we voor een nieuw raadsel: waarom riskeerde je vader het nog een Caesar tot zijn vijand te maken, ook al was de kritiek goed vermomd? Cassius Severus zei dat je een vijand niet nog meer je vijand kon maken en dat zijn wrok tegen een man die zich zijn vriend had genoemd, misschien de enige die hem echt had kunnen helpen, volkomen terecht was. Ik herinnerde me ook dat hij me voor zijn vertrek had gezegd dat ik ‘niet op Tiberius moest rekenen’. Was dit zijn subtiele wraak voor wat hij als verraad beschouwde of zat er meer achter? Maar wat dan?

‘Tiberius is niet in Roma,’ antwoordde Atticus toen Brutus het aan hem voorlegde.

Of hij daarmee je vaders durf wou verklaren of Tiberius’ gebrek aan steun goedpraatte, was niet duidelijk.

Na de **Idus** van Martius werd je vader duidelijk gemaakt dat nu de zee weer open was, hij werd verondersteld zijn reis verder te zetten.

¹⁵ Minerva was o.a. de godin van de weefkunst.

¹⁶ Doli Chium: een dolium is een aarden wijnvat. Chium verwijst naar Chium vinum, de beroemde wijn van het eiland Chios.

Tibulus schreef dat hem dezelfde ontredde overviel als voor zijn vertrek uit Roma en beschreef doelloze dwaaltochten door de straten van Corinthus en heen en weer gedraaf tussen zijn logement en de haven. Uiteindelijk kreeg hij bezoek van een vrijgelatene van Cotta Maximus. Die deelde hem mee dat er aan de kade in Cenchreae aan de oostelijke kant van de landengte een boot wachtte waar hij vrij over mocht beschikken: Cotta had de bemanning laten weten dat je vaders bevelen de zijne waren. Tibulus reisde naar Cenchreae en kwam terug met de mededeling dat Cotta heel vrijgevig was geweest: een **actuaria** met drie zeilen en plaats voor twintig roeiers. Op de achtersteven prijkte een mooi beeld van Minerva. Er was meer dan plaats genoeg voor al je vaders bezittingen. Het schip moest een lading olie van Cotta's plantages rond Corinthus naar Cyzicus voorbij de Hellespont brengen, daar nieuwe lading aan boord nemen en door de Bosporus tot in Apollonia aan de Thracische kust varen. Vandaar was het twee dagen tot Tomis. Het schip maakte de reis tussen Cenchreae en Apollonia enkele keren per jaar en zou voortaan telkens Tomis aandoen en je vaders brieven mee terugbrengen naar Corinthus, van waar ze naar Roma zouden worden gebracht. Het zou in Tomis ook geheel tot je vaders beschikking staan. Eventuele winsten uit het gebruik ervan mocht hij behouden.

Ziedaar, liefste Ovidia, de manier waarop Marcus Aurelius Cotta Maximus – vroeger bekend als Manius Valerius Messalla Maximus - zijn plicht als patronus vervulde. Hij deed zijn uiterste best om je vader zo veilig en comfortabel mogelijk te brengen en houden waar hij niet wilde zijn.

Kort voor de afgesproken vertrekdatum, ontving hij nog een onverwachte gast: ene Apollinaris, een vrijgelatene van Sextus Pompeius, die hij had ontmoet op het beruchte feest bij Julia. Apollinaris vertelde dat Pompeius hevig geschokt was door wat hem was overkomen. Hij wou hem zeer dringend spreken over een zaak die hun beiden aanbelangde. Discretie was belangrijk, daarom stelde hij voor een kleine omweg te maken en hem te ontmoeten in zijn villa in Tempyra in Thracia. Je vader zou op het eiland Samothrace van boord gaan, waar niemand hem kende, en kon daar logeren bij een vriend van Pompeius. Pompeius zelf zou, zodra zijn zaken in Roma dat toelieten, naar Tempyra reizen en hem laten ophalen. De Minerva kon intussen verder varen. Pompeius garandeerde zijn veilige aankomst in Tomis.

Je vader besprak het bezoek met Mentor en Tibulus en met de stuurman van de Minerva. Die laatste ging akkoord met de omweg. Je vader kon na zijn ontmoeting met Pompeius langs de via Egnatia tot in Byzantium reizen en dan verder noordwaarts langs de kustweg. De stuurman zou hem opwachten in Apollonia.

De Minerva vertrok de dag na je vaders verjaardag (21 maart) en reisde in drie dagen via Delos naar Ephesus. Daar nam je vader afscheid van Mentor. Hij schreef dat het aanvoelde alsof een van zijn ledematen van zijn lichaam werd gerukt, een uitdrukking die hij later zou gebruiken in een gedicht.

Het afscheid viel beiden zo zwaar dat de Minerva drie dagen in Ephesus bleef; je vader stond erop te helpen met Mentors zoektocht naar familieleden. Ze spraken mensen in de haven aan en vroegen naar namen die de oude man zich herinnerde uit zijn jeugdijaren. Hij was als slaaf geboren in het huis van een edelman op de helling boven de weg naar de Magnesiapoort. Zijn moeder leefde toen nog. De **paedagogus** van zijn meesters kinderen – een man met een uitzonderlijke eruditie - had zich over hem ontfermd. Hij had altijd vermoed dat de man zijn vader was, maar noch hij, noch zijn moeder hadden dat ooit laten blijken en hij had de vraag nooit durven stellen. Zijn scherpzinnigheid en leergierigheid waren ook hun meester opgevallen en Mentor werd de paedagogus van diens kleinkinderen.

Toen de triumvir Marcus Antonius de macht kreeg over het Oosten van het rijk (41 v. Chr.), kwam hij naar Ephesus in het gezelschap van onder andere Messalla Corvinus. De hele stad putte zich uit in vleierij om hem gunstig te stemmen – hij werd onthaald als de god Bacchus en er werden munten met zijn beeltenis geslagen. Ondertussen had ziekte Mentors meester van zijn zoon en kleinkinderen beroofd en hem doen besluiten te delen in de glorie van Antonius door hem tot zijn erfgenaam te benoemen. Toen de oude man kort voor Antonius' vertrek uit Ephesus stierf, schonk die een aantal geerfde slaven aan Messalla, een goedkope manier om een aanhanger te belonen. Messalla bleef na de vrede van Misenum in Italia als Antonius' rechterhand en liet de slaven die hij kon gebruiken - waaronder Mentor - naar Roma brengen, en de rest – waaronder Mentors moeder - in Ephesus verkopen. Op een feest ter ere van zijn eerste huwelijk verkocht Messalla Mentor aan je grootvader en zo kwam hij in de villa Ovidia terecht.

Ze vonden een neef, de zoon van Mentors halfbroer, bij zijn moeder verwekt door haar nieuwe meester (een leerlooier), die het kind als het zijne had erkend. Iemand wees Mentor de taberna waar zijn neef schoenen maakte. Zijn moeder en halfbroer waren al lang dood.

De ontmoeting van twee familieleden die elkaar nog nooit hadden ontmoet, de ene een geleerde vrijgelatene, de andere een eenvoudige handarbeider, verliep stroef. Pas toen de neef – hij heette Artemidorus – kleine verhalen over zijn grootmoeder vertelde, waar Mentor met gelijkaardige herinneringen op antwoordde, vielen de twee elkaar in de armen. Artemidorus stelde je vader en Mentor voor aan zijn familie. Voor je vader was het besef dat Mentor zijn laatste jaren niet in eenzaamheid zou moeten doorbrengen een grote troost. Hij gaf hem genoeg geld om een huis te kopen en een aanbevelingsbrief voor de **prytanen** van Ephesus (met daarin de namen van zijn ‘vrienden’ Fabius, oud-**legatus** voor Asia, en Messalla, oud-gouverneur van Syria), waarin hij hem aanpreest als de uitgelezen man om een bibliotheek samen te stellen en beheren. De bibliotheek in Ephesus, schreef hij in zijn brief, kon de vergelijking met die van het naburige Pergamum niet doorstaan. Misschien kon Mentor Artemis evenzeer tot meesteres van de Muzen maken als haar broer.¹⁷

Na het tranenrijke afscheid van Mentor en de wederzijdse belofte elkaar te schrijven, voer de Minerva langs de kust van Asia naar Siggeum¹⁸ en van daar naar het westen naar Imbros en Samothrace, waar je vader op de Nonae van Aprilis (*5 april*) van boord ging. Tibullus, Cypassis en Ajax bleven op de Minerva: alleen Milo vergezelde hem. De stuurman zei dat het schip rond de Idus van Maius (*15 mei*) in Apollonia zou aanleggen. Je vader bleef de rest van Aprilis in Samothrace, wachtend op nieuws van Pompeius.

¹⁷ ‘Artemis’ verwijst naar het beroemde heiligdom in Ephese. Haar broer was Apollo, de god van de schone kunsten – de Muzen. Er zijn geen aanwijzingen dat deze brief enig gevolg heeft gekregen. De zogenaamde bibliotheek van Celsus in Ephese dateert pas van de 2de eeuw na Christus, tenzij ze teruggaat op een oudere voorganger.

¹⁸ Aan de zuidelijke kust van de Hellespont nabij Troje.

V|. Epistula tertia ad Ovidium maritum

Licina Ovidii groet haar allerliefste Naso.

Uit je brief vernam ik dat je een tijd op *Samothraca* zult verblijven, maar dat ik deze brief naar het huis in *Corinthus* moet sturen. Ik hoop dat *Cotta's* slaven weten waar ze hem moeten bezorgen.

Je nieuws over je ontmoeting met *Apollinaris* was een aangename verrassing. Blijkbaar hebben we bondgenoten op plaatsen waar we ze niet vermoedden. *Ik ben zeer benieuwd wat Sextus Pompeius je te vertellen zal hebben en wat hij in ruil voor zijn vrijgevigheid zal verwachten. Neem het me niet kwalijk als dit al te achterdochtig klinkt, maar mensen van zijn stand geven meestal om iets terug te krijgen.*

Ik ben opgelucht dat je eindelijk hebt besloten je dochter op de hoogte te brengen van je ballingschap.

Je wetenswaardigheden over de boeken van dierenhuiden in de bibliotheek van Pergamum waren fascinerend. Oom Rufus heeft me wel eens zo'n 'vellum' in handen gegeven, toen ik zijn bibliotheek bewonderde, maar ik wist niet dat het huid van een ongeboren kalf was. Geen wonder dat het zo duur is!

We waren ook blij dat Mentor familieleden heeft teruggevoonden. Ook al is hij dan een vrijgelatene, hij verdient een vrijheid die groter is dan iemand van zijn status doorgaans te beurt valt. Hij was als een tweede vader voor je en heeft je familie ook na zijn vrijlating altijd trouw gediend. Ik twijfel er niet aan dat jullie elkaar zullen blijven schrijven en dat hij alles zal doen wat hij kan om je ballingschap te verlichten. Wanneer je hem schrijft, breng hem dan ook mijn en Nerulla's gelukwensen over.

Daar alle leden van Augustus' familie buiten Roma waren⁷, was het tot nu toe onmogelijk om hun persoonlijk om genade te smeken. Ik ben wel begonnen aan een brief voor Livia, zoals je hebt gevraagd. Ik zal aan *Brutus en Atticus* vragen om me te

helpen met de juiste woorden en – wees gerust – *Cassius Severus* er niet bij betrekken.

Diezelfde *Cassius* verdient overigens je grote dankbaarheid, zoals hijzelf je ongetwijfeld zal schrijven. Zijn verdienste contrasteert sterk met het verraad van Geminus, die niet lang heeft gewacht om zijn nederlaag in de senaat te boven te komen.

‘Op de zeventiende dag⁸ voor de Kalendae van Aprilis (16 maart) onder het consulaat van Gaius Poppaeus Sabinus en Quintus Sulpicius Camerinus (9 n. Chr.) tegenover praetor Lucius Cassius Longinus heeft Quintus Varius Geminus verklaard dat hij Publius Ovidius Naso aanklaagt onder de wet van Julius ter beteugeling van overspel omdat hij beweert dat die met Julia Paulli in de gemeente Baiae in haar huis in de maand Maius onder het consulaat van Marcus Furius Camillus en Sextus Nonius Quinctilianus (8 n. Chr.) overspel heeft gepleegd.’

Als je curator werd Brutus door Geminus bij de praetor oproepen om de beschuldiging te aanhoren. Hij betwistte onmiddellijk de rechtsgeldigheid van de aanklacht en vroeg tijd om een weerlegging op te bouwen. Longinus, een neef van Sulpicia's eerste echtgenoot, kende ons, nadat Brutus op onze band met de Messallae had gewezen, een dag uitstel toe.

Geminus liet daarop zijn aanklacht in de hele stad uithangen. Aangezien noch Julia's echtgenoot, noch haar vader in staat waren om de aanklacht in te dienen, maakte hij van zijn recht als burger gebruik om dat in hun plaats te doen. Dat het nog niet was gebeurd beschouwde hij als een schandvlek voor Roma. De milde straf van de Princeps nam noch de mogelijkheid, noch de noodzaak van een verdere aanklacht weg. Zijn gewauwel had in al zijn hoogdravendheid één nut, merkte *Cassius Severus* op: het toonde zijn redenering.

Het was wonderlijk om te zien hoe je vrienden spontaan in actie kwamen. *Cassius Severus* kwam onmiddellijk met Brutus overleggen. *Sulpicia* nodigde op vraag van Nerulla haar aange trouwde neef uit voor een diner. *Aurelia*, de weduwe van *Messalla*, stuurde de oude *Namusa*. Die maakte ons duidelijk dat een veroordeling je - naast de straf die je al ondergaat - ook de helft van je bezit zou kosten. En een openbaar proces zou, zelfs

als je zou winnen, je reputatie verder schaden. *Cassius Severus* was bewonderenswaardig en onvermoeibaar in zijn zoektocht naar argumenten.

De volgende dag kwamen Brutus en ik naar praetor Longinus, hij gewapend met het met *Cassius Severus*' hulp opgebouwde pleidooi en gehuld in zijn beste toga, ik gekleed in mijn zwartste stola en met een even te duchten wapen. Die ochtend was ik eindelijk ontvangen door *Marcia* en had om haar bijstand kunnen vragen. *Fabius* keurde een persoonlijk optreden niet goed, maar ze gaf me een verzegelde brief mee voor de praetor, 'even nuttig als haar aanwezigheid'. De roekeloosheid van Geminus' initiatief – 'rebelse ijver' noemde zij het – maakte deze gunst verdedigbaar tegenover haar man.

Praetor Longinus nam de brief van *Marcia* in ontvangst en aanhoorde Brutus zonder onderbreken. Tot Geminus' ergernis bleef zijn besluit enkele uren uit. Tot zijn woede wees hij de aanklacht af⁹. Brutus liet de volgende dag overal in Roma pamfletten uithangen met het verdict van de praetor.

Van *Sulpicia* vernam ik later in de tempel van Isis dat zij Longinus erop had gewezen dat een nieuwe aanklacht kritiek op Augustus zou impliceren. *Marcia*'s brief had een soortgelijke boodschap overgebracht: 'Princeps iudicavit',¹⁹ en heeft zo anderen belet je straf te verzwaren. De finesses van de zaak en van Brutus' betoog zal *Cassius Severus* je ongetwijfeld zelf meedelen.

De dag na de Quinquatria²⁰ keerden zowel Tiberius – te paard – als Augustus – in een wagen – terug naar Roma. Augustus had zijn zoon opgewacht in Livia's villa Ad Gallinas Albas²¹, en samen reden ze over de Mulviusbrug de stad binnen naar de **Saepta**. De consuls hadden dit ruim op voorhand aangekondigd, zodat ze al van voor de brug door een grote menigte zouden worden opgewacht en toegejuicht. In de Saepta groette de

¹⁹ De Princeps heeft gevonnist.

²⁰ het festival voor Minerva van 19-23 maart.

²¹ Een villa 12 kilometer ten noorden van Roma, genoemd naar de gelukbrengende witte kippen die er rondliepen.

Princeps de mensen vanop een verhoog – een zeldzame gebeurtenis tegenwoordig. *Celsus* spotte dat er meer praetorianen dan burgers aanwezig waren, maar dat is overdreven. Na de dankoffers aan Mars, de Lares en Tiberius' **genius**, gaf Augustus de consuls opdracht spelen te organiseren om de overwinning in Neder-Illyricum te vieren.

Tijdens de spelen was er een demonstratie van de Ridders tegen de huwelijkswet. Een van de Ridders met publiek paard las een verzoek voor in naam van de hele stand (dus ook van jou!) om ongehuwde mannen minder streng te behandelen. Vooral het totale verbod op het aanvaarden van externe erfenissen en legaten werd bekritiseerd.

Augustus reageerde met een dubbele toespraak (die hij door consul Poppaeus in de **comitia** liet voorlezen¹⁰) respectievelijk gericht aan de gehuwde en ongehuwde Ridders. De eersten prees hij, de anderen berispte hij en spoorde hij aan hun leven te beteren en het voortbestaan van hun familie, hun geslacht en Roma te verzekeren door te huwen en kinderen te verwekken. Hij liet wel verstaan dat hij de bestaande wet zou laten onderzoeken en de tekortkomingen ervan herstellen. Terwijl ik deze brief schrijf is nog geen aanstalten gemaakt de hele huwelijkswet opnieuw te bespreken in de senaat, maar Augustus heeft wel enkele nieuwe decreten uitgevaardigd. Ongehuwde mannen worden nu strenger gestraft dan nog kinderloze gehuwden – de oorspronkelijke wet maakte geen onderscheid tussen de twee. Anderzijds heeft hij alle ongehuwde mannen nog een jaar de tijd gegeven om een vrouw te vinden, zodat ze de straffen kunnen ontlopen. Mannen met kinderen worden extra beloond en vrouwen met drie kinderen zijn niet langer onderhevig aan de wet van Voconius²². Aan de Vestaalse Maagden, die door hun ambt geen kinderen kunnen krijgen, gaf hij dezelfde voordelen als vrouwen die drie kinderen hadden geboord.

²² Volgens de lex Voconia konden vrouwen van mannen uit de hoogste vermogensklasse niet erven.

Tiberius is niet lang in Roma gebleven. Blijkbaar kunnen Germanicus en legatus Lepidus de oorlog in Illyricum nog steeds niet zonder hem tot een goed einde brengen. Of dat moeten we toch geloven. Hij is weer vertrokken op de Idus van aprilis (13 april).

Cornelia, de vrouw van Cotta Maximus, is bevallen van een dochter: Aurelia Messallina.¹¹

Uit je brief heb ik begrepen dat je, eens in *Thracia*, je reis over land wilt verderzetten. Ben je zeker dat het vermijden van zeeziekte opweegt tegen de gevaren die een reiziger in die barbaarse streken bedreigt? Hopelijk strekt de goede wil van *Pompeius* zover dat hij je een groot escorte meegeeft op je reis.

Nu Augustus weer in de stad is zal ik op zoek gaan naar een manier om hem te benaderen. Misschien kan ik Marcia vergezellen als ze Livia gaat groeten en mijn brief persoonlijk bezorgen. Veel hoop heb ik niet, maar misschien kan Minerva wat aandacht aan mij besteden nadat ze je veilig aan land heeft gebracht in *Samothraca*.

Hoezeer ik je mis, allerliefste Publius, is met pen en inkt op papyrus niet uit te drukken. De enige manier waarop dat wel zou kunnen is ons helaas ontnomen. Nerulla vraagt of je haar persoonlijk wilt schrijven en spoort je aan je stilus ten dienste van de Muzen te blijven stellen. Laat de Princeps zien dat ze overal kunnen gedijen en van overal Roma kunnen bereiken!

Ik droom elke nacht van je andere stilus. Laat het Vodge alleen epigrammen droogdeppen. Op mijn vellum verwacht ik een epos.

Roma, Kalendae van Maius (1 mei 9 n. Chr.)

VII. Epistulae primae ad Ovidiam privignam quarta pars

Tijdens je vaders verblijf op Samothraca werd hij in Roma door Quintus Varius Geminus aangeklaagd wegens overspel. Geminus beweerde dat volgens sommige rechtsgeleerden ook het aanzetten tot overspel als overspel moest worden begrepen¹² en dat de Ars Amatoria daarop neerkwam.

Onze vriend Brutus Brutteditus betwistte de rechtsgeldigheid van de aanklacht met deze argumenten; sommige waren hem door Cassius Severus aangereikt:

α'. 'aanzetten tot overspel' is iemand persoonlijk aanspreken en aansporen. De Ars Amatoria was niet persoonlijk tot Julia gericht, en nooit alleen aan haar voorgelezen.

β'. De Ars kan, zoals andere boeken, iemand tot overspel inspireren, maar zet er niet uitdrukkelijk toe aan.

γ'. Alle raadgevingen in het boek – voor zover ernstig bedoeld – kunnen ook met het oog op of binnen een huwelijk worden aangewend.

δ'. Getrouwde vrouwen worden uitdrukkelijk gewaarschuwd dat het boek niet voor hen is bestemd.

ε'. Als het boek zou aanzetten tot overspel, zou het dat effect op iedereen hebben, wat duidelijk niet het geval is. Overspel na het lezen ervan is dus de verantwoordelijkheid van de lezer.

Hoe spitsvondig deze argumenten ook waren, vooral de suggestie dat Augustus niet opgezet zou zijn met hernieuwde aandacht voor de losbandigheid van zijn kleindochter, overtuigde de praetor ervan Geminus' klacht af te wijzen.

Op Samothraca verbleef je vader in een villa van een vriend van Sextus Pompeius – een vrijgelatene, bijgenaamd Thrax. Samothraca is beroemd omwille van het heiligdom van de Grote Goden, maar hoewel het vlak bij de stad ligt en velen het bezoeken om geïnitieerd te worden in de mysteriën, heeft je vader het enkel van ver bekeken. Je weet hoe onverschillig hij was aangaande de goden; zijn ballingschap heeft hem alvast niet vromer gemaakt, ondanks de vele smeekbeden tot de goden in zijn gedichten. De villa was aangenaam genoeg met een zicht op de noordkust van het eiland, iets ten oosten van de stad. Het voedsel was verbazend divers en uitstekend. Maar je vader schepte er geen genoegen in; hij werd verteerd door ongeduld, wachtend op nieuws van Pompeius.

Op Samothraca schreef hij de twee meest historische²³ gedichten van zijn eerste boek *Tristia*: in het eerste (*Tristia I, 10*) beschrijft hij zijn reisroute, en die van het schip Minerva met zijn gezellen en bezittingen tot in Tomis, als wou hij door het op te schrijven de goede afloop van beide reizen afdwingen. Het oponthoud in Ephesus vermeldt hij niet. Het ging Roma niet aan hoe hij met zijn vrijgelatenen omging.

Terloops vermeldt hij een nieuwe ontbering: armoede. Hij belooft Minerva in ruil voor haar hulp een lam te offeren, meer kan hij niet betalen. Aangezien de Princeps hem zijn vermogen had laten behouden lijkt dit absurd, maar misschien begon het geld dat hij bij zich droeg op te raken toen hij dit schreef, ook al had Cotta dan zijn overtocht bekostigd en hem het gebruiksrecht van een schip geschonken.

Aan het eind smeekt hij de hulp af van de ‘Tyndaridae’²⁴. Nerulla herinnerde ons eraan dat Tiberius enkele jaren eerder, mede in naam van zijn dode broer Drusus, de tempel van Castor en Pollux op het forum had ingewijd. Het bestaan van het gedicht bewijst dat de goddelijke broers hem wel de bescherming hebben geboden die de aardse broers – de ene vanuit Roma, de ander vanuit de onderwereld – hem hadden geweigerd.

Het tweede gedicht was het eerder vermelde verslag van zijn laatste nacht in Roma (*Tristia I, 3*), al heeft veel van wat hij daarin beschrijft zich dus in Sulmo afgespeeld. Opnieuw vermeldt hij het verraad (of de lafheid) van vele vrienden, beschrijft zijn vertrek als een uitvaart, het afrukken van ledematen. Hij beging een fout, geen misdaad, ik bleef achter in Roma om zijn zaak te bepleiten.

Hyginus vond gelijkenissen met de ondergang van Troia uit de Aeneïs - afscheid van zijn vrouw, een opdracht van een god, het verlies van zijn vaderland: je vader als Aeneas.

‘Augustus heeft het Romeinse uit Roma verbannen,’ lachte Carus.

‘Dat zou wel eens meer dan een grap kunnen zijn,’ reageerde Cassius Severus. ‘Ik ben benieuwd of hij in Tomis een nieuw Roma zal kunnen stichten.’

²³ Licia bedoelt ‘autobiografisch’.

²⁴ De Tyndariden, Castor en Pollux, bekend als het sterrenbeeld de Tweelingen, werden vereenzelvigd met de Grote Goden van Samothraca.